

KOLEDAR

ZA LETO

1954

Kulturno društvo
Ivan Triako

KNJIŽNICA - BIBLIOTECA

6213

Trinkov

KOLEDAR

ZA BENEŠKE SLOVENCE

Z A L E T O

1954

1

Založba: Rev. Val. Reven in delavci Beneške Slovenije - Belgija

———— Tisk. Budin - Gorica

IN WASHINGTON

NAVADNO LETO 1954

začenja in končuje s petkom, ima 365 dni ali 52 tednov in 1 dan.

Državno leto začne 1. januarja, cerkveno s prvo adventno nedeljo 28. novembra.

PRAZNIKI

CERKVENI:

- 1. januarja: Novo leto
- 6. januarja: sv. Trije kralji
- 19. marca: sv. Jožef
- 18. aprila: Velika noč
- 27. maja: Vnebohod
- 17. junija: sv. Rešnje Telo
- 29. junija: sv. Peter in Pavel
- 15. avgusta: Vnebovzetje Marije Device
- 1. novembra: Vsi sveti
- 8. decembra: Brezmadežna
- 25. decembra: Božič.

DRŽAVNI:

Vsi cerkveni in

- 11. februarja: Podpis Lateranskega pakta med Vatikanom in Italijo
- 25. aprila: Dan vstaje v severni Italiji
- 2. junija: Proglasitev ital. republike
- 4. novembra: dan zmage.

- 1 P Novo leto, Obr. G.
 2 S Makarij op., Martinijan
 3 N Presv. Ime Jezusovo
 4 P Tit šk., Angela Fol.
 5 T Telesfor m. Ⓞ
 6 S Sv. trije kralji
 7 Č Valentin (Zdravko) šk.
 8 P Severin op., Teofil m.
 9 S Julijan in Bazilisa m.
 10 N 1. po razgl., Viljem
 11 P Higin p., Pavlin
 12 T Alfred op., Arkadij ☾
 13 S Osmina razgl., Veronika
 14 Č Hilarij cerk. uč., Feliks
 15 P Pavel pušč., Maver
 16 S Marcel papež, Berard
 17 N 2. po razgl., Anton p.
 18 P Stol sv. Petra v Rimu
 19 T Marij in tov. muč. Ⓟ
 20 S Fabijan in Sebastijan
 21 Č Neža dev., Hilda
 22 P Vincencij in Anastazij
 23 S Zaroka Dev. Marije
 24 N 3. po razgl., Timotej š.
 25 P Spreob. sv. Pavla
 26 T Polikarp šk., Pavla
 27 S Janez Zlatoust ☾
 28 Č Peter Nolask sp.
 29 P Frančišek Saleski šk.
 30 S Martina dev. muč.
 31 N 4. po razgl., Janez B.

Sejmi v Slov. Benečiji:

Laze - Sv. Lenart

ZAPISNIK

- 1 P Ignacij škof muč.
 2 T Svečnica (Dar. Gosp.)
 3 S Blaž škof muč. ☉
 4 Č Andrej Korsini škof
 5 P Agata dev. muč.,
 6 S Doroteja dev. muč.
 7 N 5. po razgl., Romuald
 8 P Janez iz Mate spozn.
 9 T Ciril Aleksandrijski
 10 S Sholastika dev. ☽
 11 Č Lurška M. božja
 12 P Benedikt spozn.
 13 S Albuin škof, Katarina
 14 N 1. predp., Valentin
 15 P Favstin in Jovita muč.
 16 T Julijana dev. muč.
 17 S Frančišek Klé muč. ☿
 18 Č Simeon šk., Flavijan
 19 P Konrad pušč., Julijan
 20 S Sadot šk. in tov. m.
 21 N 2. predp., Feliks šk.
 22 P Sv. Petra stol v Ant.
 23 T Peter Damijan c. uč.
 24 S Matija (Bogdan) ap.
 25 Č Valburga devica
 26 P Andrej šk., Viktor ☾
 27 S Gabrijel Žalost. M. b.
 28 N 3. predp., Roman op.

Viškorša - Hlasta

Petjahn

Sv. Lenart

Erbeč - Kravar

*Ažla - Ljesa - Črničvrh
Prosnid - Podklap*

*Utana (ned. po sv. Valenti-
nu) Mernik*

Ofjan

Tipana - Brišča

ZAPISNIK

- 1 P Albin škof, Antonija
 2 T Pust, Neža Praška d.
 3 S Pepelnica, Kunigunda
 4 Č Kazimir sp.
 5 P Janez Jožef od Kr. ☉
 6 S Perpetua in Felicita m.
 7 N 1. postna, Tomaž Akv.
 8 P Janez od Boga spoz.
 9 T Frančiška Rimska vd.
 10 S Kv. sr., 40 mučencev
 11 Č Sofronij šk., Kandid ☾
 12 P Kv. p., Gregorij
 13 S Kv. sob., Teodora, muč.
 14 N 2. postna, Matilda kr.
 15 P Klemen Mar. Hofb, šk.
 16 T Hilarij in Tacijan m.
 17 S Patricij škof spozn.
 18 Č Ciril Jeruzal. c. uč.
 19 P Jožef ženin M. D. ☽
 20 S Feliks Larg in Dionizij,
 21 N 3. postna, Benedikt
 22 P Caharija p., Lea vd.
 23 T Jožef Oriol maš.
 24 S Gabrijel nadang., Simon
 25 Č Oznanjenje M. D.
 26 P Emanuel muč.,
 27 S Janez Dam. c. uč. ☾
 28 N 4. postna, Janez Kap.
 29 P Ciril diak. muč.
 30 T Janez Klimak opat
 31 S Modest krški škof

*Dol. Barnas - Tipana
Čepletisce*

Črni vrh

- 1 Č Hugo škof, Venancij
 2 P Frančišek Pavelski
 3 S Rihard škof, Sikst ☉
 4 N 5. postna (tiha) Izidor
 5 P Praznik božje glave
 6 T Sikst I. papež
 7 S Herman Jožef sp.
 8 Č Albert škof muč.
 9 P Marija 7 žal.
 10 S Apolonija in tov. ☾
 11 N 6. postna (cvet.) Leon
 12 P Julij I. p., Lazar trž. m.
 13 T Hermenegild spozn.
 14 S Justin m., Valerijan
 15 Č Vel. četrtek, Teodor
 16 P Vel. petek, Benedikt
 17 S Vel. Sobota, Anicet
 18 N Velika noč ☽
 Vstajenje Gospodovo
 19 P Vel. poned., Leon IX.
 20 T Konrad Parzhamski sp.
 21 S Anzelm c. učenik,
 22 Č Soter in Gaj m.
 23 P Vojteh (Adalbert) šk.
 24 S Jurij muč., Fidelis Sig.
 25 N 1. povelik. (bela)
 26 P Klet, Marcellin ☾
 27 T Peter Kan. c. uč.
 28 S Pavel od Križa spozn.
 29 Č Peter muč., Robert op.
 30 P Katarina Sienska dev.

Landarska jama - Sv. Lenart

Sv. Peter

Dol. Mersin - Ofjan

*Lipa - Rubinjak
Trčmun - Ljesa*

Fragole

ZAPISNIK

Kg.

L

10.

4500

18

11.000

24

15.000

20

14.000

18

11.000

9

6000

9

6000

~~108~~

67.500

M A J

- 1 S Filip (Zdenko) in Jakob
 2 N 2. povel., Atanazij ☉
 3 P Najdenje sv. križa
 4 T Florijan (Cvetko) muč.
 5 S Varstvo sv. Jožefa
 6 Č Janez Ev. pred lat. vrati
 7 P Stanislav šk., Gizela
 8 S Prikaz. Mihaela nad.
 9 N 3. povel., Gregorij ☾
 10 P Antonin šk., Izidor
 11 T Sigismund kr. m.
 12 S Pankracij in tov.
 13 Č Servacij šk., Robert
 14 P Bonifacij muč., Justa
 15 S Janez Salle sp., Zofija
 16 N 4. povel. Janez
 17 P Pashal Bajlonski ☽
 18 T Venancij šk., Erik kr.
 19 S Peter Celestin papež
 20 Č Bernardin Sienski sp.
 21 P Feliks Kantališki sp.
 22 S Emil (Milan) muč.
 23 N 5. povel. Janez Krst.
 24 P Marija Pom. krist.
 25 T Gregorij VII. p. ☾
 26 S Filip Neri sp.
 27 Č Vnebohod Gosp.
 28 P Avguštin škof, Viljem
 29 S Marija Magdalena P.
 30 N 6. povel. (križeva)
 31 P Angela d., Kancijan

Tipana

Matajur - Dreka - Srednje

Dol. Brnas - Štoblank - Srednje

Kravar

Laze - Kosca

Vrh - Ažla - Ljesa - Brisča - Čepletišče

Dol. Mersin - Viškorša

- 1 T Fortunat spozn. ●
 2 S Marcellin m., Peter
 3 Č Klotilda kralj., Pavla
 4 P Frančišek Kar. sp.
 5 S Bonifacij škof, Valerija
 6 N Binkošti, Norbert
 7 P Robert, Baptista Var.
 8 T Medard šk. Viktorin ☾
 9 S Kvat. sr., Primož in Fel.
 10 Č Marjeta kraljica
 11 P Kvat. petek, Barnaba
 12 S Kvat. sob., Janez Fak.
 13 N 1. pobink. Pr. Trojica
 14 P Bazilij c. uč., Elizej
 15 T Vid in tovariši muč.
 16 S Frančišek R. sp. ☉
 17 Č Presv. Rešnje Telo,
 Adolf šk., Lavra dev.
 18 P Efreem Sir. c. uč., Marko
 19 S Julijana F. d.
 20 N 2. pobink., Silverij p.
 21 P Alojzij (Vekoslav) G.
 22 T Pavlin Nolanski sp.
 23 S Agripina d. m. ☾
 24 C Rojstvo Janeza Krstnika
 25 P Presv. Srce Jezusovo
 26 S Janez in Pavel, muč.
 27 N 3. pobink., Ema Krš.
 28 P Irenej spozn., Leon II.
 29 T Peter in Pavel ap.
 30 S Spomin sv. Pavla ●

Sv. Kvirin

Klenjé

Kravar

*Gor. Mjersa - Gor. Mersin -
Ronac*

Laze - Oborča

*Čenebola - Platišča - Lan-
darska jama - Trémun -
Gor. Trbj - Prapotno*

Topolovo

Tjeja - Šemp. - Podcerk.

ZAPISNIK

- 1 Č Presv. Rešnja Kri
 2 P Obiskov. Marije Device
 3 S Leon papež, Bernardin
 4 N 4. pobink. Urh škof
 5 P Ciril in Metod
 6 T Izaija pr., Bogomila
 7 S Vitibald škof
 8 Č Evgenij p., Elizabeta)
 9 P Nikolaj in tovariši
 10 S Amalija devica
 11 N 5. pobink. Pij I., p.
 12 P Mohor in Fortunat
 13 T Anaklet papež, muč.
 14 S Bonaventura škof
 15 Č Henrik II., cesar
 16 P Karmelska M. božja (M)
 17 S Aleš sp., Marcelina d.
 18 N 6. pobink., Friderik
 19 P Vincencij Pavelski sp.
 20 T Marjeta d., Hieronim
 21 S Prakseda d., Angelina
 22 Č Marija Magdalena
 23 P Apolinarij šk., muč. (C)
 24 S Kunigunda d., Kristina
 25 N 7. pobink., Jakob ap.
 26 P Ana, mati Dev. Marije
 27 T Pantaleon m., Rudolf
 28 S Nazarij in tov.
 29 Č Marta d., Feliks (F)
 30 P Abdon in Senen muč.
 31 S Ignacij Lojol. sp.

Ronac

*Srženta - Sovodnja - Vrh -
Čela - Prosnid*

Ronac - Hlasta - Maržarola

Oblica

Ažla - Bijača

Dol. Trbj - Subid

ZAPISNIK

- 1 N 8. pobink. V. sv. Petra
 2 P Porcijunkula, Alfonz L.
 3 T Najdenje Štefana muč.
 4 S Dominik (Vladimil) sp.
 5 Č Marija Snežna
 6 P Gosp. spremenjenje ☾
 7 S Kajetan spozn., Donat.
 8 N 9. pobink., Cirijak
 9 P Janez M. Vianej sp.
 10 T Lavrencij muč., Pavla
 11 S Tiburcij muč., Suzana
 12 Č Klara dev., Hilarija m.
 13 P Hipolit in Kasijan m.
 14 S Evzebij spozn. ☉
 15 N 10. pob., Mar. vneb.
 16 P Joahim oče Dev. Mar.
 17 T Hijacint spoz.
 18 S Helena (Jelena) ces.
 19 Č Janez Eudes spozn.
 20 P Bernard, opat,
 21 S Ivana Frančiš. Šant. ☾
 22 N 11. pob., Brezm. Sr. M.
 23 P Filip Benicij sp.
 24 T Jernej ap., Ptolomej
 25 S Ludovik kr, Patricija
 26 Č Cefirin p. muč.
 27 P Jožef Kalasancij sp.
 28 S Avguštin c. uč. ☉
 29 N 12. pob., Ob. Jan. Kr.
 30 P Roza iz Lime d.
 31 T Rajmund (Rajko) sp.

Špjetar
Mersin

Lipa - Mažarola - Prosnid

Mersin

Sv. Lenart - Črntvrh - Dol.
Brnas - Staragora - Dreka -
Srednje - Fojda - Brisča

Laze - Strmica - Čedad

Dol. Brnas - Hlasta - Čjubice
Petjah - Oblitca - Azla

Brca

Landar - Kravar - Podcer-
kev - Platisča

ZAPISNIK

SEPTEMBER

- 1 S Egidij (Ilij) opat
 2 Č Štefan kr., Maksima
 3 P Evfemija, Doroteja d.
 4 S Rozalija (Zalka) dev.
 5 N 13 pob. (angelska) ☾
 6 P Caharija pr., Petronija
 7 T Marko in tov. muč.
 8 S Rojstvo Marije Device
 9 Č Gorgonij m., Peter K.
 10 P Nikolaj Tolentinski
 11 S Prot in Hijacint muč.
 12 N 14. pob., Ime Mar. ☽
 13 P Notburga d., Filip m.
 14 T Povišanje sv. križa
 15 S Kvat. sr., Marija 7 žal.
 16 Č Kornelij papež muč.
 17 P Kvat. p., Franč. rane
 18 S Kvat. s., Jožef K. sp.
 19 N 15. pob. (kvatrna),
 Januarij in tov. ☾
 20 P Evstahij in tovariši m.
 21 T Matej apostol in ev.
 22 S Tomaž Vilanovski sp.
 23 Č Lin papež muč., Tekla
 24 P M. D. rešitelj. ujet.
 25 S Nikolaj, Kamil
 26 N 16. pob., Ciprijan ☽
 27 P Kozma in Damijan
 28 T Venceslav kr., Ljuba
 29 S Mihael, nadangel
 30 Č Hijeronim (Jerko) c. uč.

Kosca - Žabnice

Brca

*Dol. Brnas - Čeneboia - Što-
blank*

Laze - Senčjur

Erbeč

Landar

*Brezje - Viškorša - Topolo-
vo - Peknjé*

- 1 P Remigij škof, Janez D.
 2 S Angeli var., Leodegarij
 3 N 17. pob., (ročnoven.)
 4 P Francišek Asiški sp.
 5 T Placid in tov. m. ☾
 6 S Brunon sp., Marija Fr.
 7 Č Marija kr. rož. venca
 8 P Brigita vd., Simeon st.
 9 S Janez Leonard spoz.
 10 N 18 pob., (žegnanjska)
 11 P Materinstvo M. b.
 12 T Maksimilijan šk. ☽
 13 S Edvard kralj
 14 Č Kalist p. muč. Just šk.
 15 P Terezija dev., Avrelija
 16 S Hedviga vojv., Gal op.
 17 N 19. pob., Marjeta
 18 P Luka evang., Julijan ☾
 19 T Peter Alkantarski sp.
 20 S Janez Kancij spozn.
 21 Č Uršula in tov. muč.
 22 P Kordula muč., Filip šk.
 23 S Klotilda muč., Severin
 24 N 20. pob. (misijska)
 25 P Krizant in Darija m.
 26 T Evarist papež ☽
 27 S Frumencij šk., Antonija
 28 Č Simon in Juda ap.
 29 P Narcis škof, Ida dev.
 30 S Alfonz Rodriguez sp.
 31 N 21. pob., Kristus Kralj

*Špjeter - Sv. Lenart - Dreka -
Prosnid - Prešnje*

Utana - Ljesa - Podklap

Ronac - Lipa

Štoblank - Landar

ZAPISNIK

- 1 P Vsi sveti
 2 T Spomin vernih duš
 3 S Viktorin šk., Hubert ☾
 4 Č Karel Bor. šk., Vital
 5 P Caharija in Elizabeta
 6 S Lenart (Lenko) opat.
 7 N 22. pob., Janez Gabr.
 8 P Osmina vseh svetih
 9 T Teodor (Božidar) m.
 10 S Andrej Avelinski sp. ☿
 11 Č Martin (Davorin) šk.
 12 P Martin papež, muč.
 13 S Stanislav Kostka sp.
 14 N 23. pob., Jozofat K.
 15 P Leopold, sp., Albert
 16 T Jedert d., Otmar op.
 17 S Gregorij Čudodelnik ☾
 18 Č Posv. bazilike sv. Petra
 19 P Elizabeta kr. vd.
 20 S Feliks Valoaški sp.
 21 N 24. pob., Dar. Dev. M.
 22 P Cecílija dev. muč.
 23 T Klemen (Milivoj), p.
 24 S Janez od Križa sp.
 25 Č Katarina dev., muč. ☿
 26 P Silvester op., Peter A.
 27 S Virgílij šk., Valerijan
 28 N 1. adv., Gregorij III.
 29 P Saturnin šk., muč.
 30 T Andrej ap., Justina

Šenlenart - Prosnid - Ronac

Gor. Brnas

Erbeč - Strmlca - Kravar

DECEMBER

- 1 S Marijan muč., Edmund
- 2 Č Bibijana dev., muč.
- 3 P Frančišek Ksav. sp.)
- 4 S Peter Krizolog c. uč.
- 5 N 2. adv., Saba op.
- 6 P Nikolaj (Miklavž) škof
- 7 T Ambrozij šk. in c. uč.
- 8 S Brez. spoč. Dev. Mar.
- 9 Č Peter Furjé sp.
- 10 P Melkijad p. (M)
- 11 S Damaz p., Sabin šk.
- 12 N 3. adv., Aleksander
- 13 P Lucija dev. m., Otilija
- 14 T Konrad sp., Spiridion
- 15 S Kvat. s., Kristina dev.
- 16 Č Evzebij šk., Albina
- 17 P Kvat. p., Lazar šk. (C)
- 18 S Kvat. s., Gracijan šk.
- 19 N 4. adv., (Kvat.) Urban
- 20 P Evgenlj in Makarij m.
- 21 T Tomaž ap., Severin šk.
- 22 S Demitrij muč., Flor m.
- 23 Č Viktorija (Zmagoslava)
- 24 P Sv. večer, Adam in Eva
- 25 S Božič, Rojstvo G. (S)
- 26 N Štefan prvi muč.
- 27 P Janez Evangelist ap.
- 28 T Nedolžni otročiči
- 29 S Tomaž šk. m., David
- 30 Č Evgenij škof, Liberij
- 31 P Silvester p., Melanija

*Jajnik - Ofijan - Srženta -
Štoblank
Ažla - Oblica - Tipana*

*Kravar - Brca - Hlasta
Utana*

Sovodnja - Kodromac

Landar

ZAPISNIK

PRAZGODOVINSKI PREBIVALCI BENEČIJE

PRED PRIHODOM SLOVENCEV

Prvi narod, katerega zgodovina imenuje na zemlji Beneške Slovenije, so bili ilirski Karni, ki so stanovali po gorah stare Venecije, po Koroškem in po Kranjskem. Od njih sta dobili zadnji dve deželi svoji latinski imeni »Carantania« ali »Carintia« (Koroška) in »Carniola« (Kranjska).

Prazgodovinske sledove tega ljudstva najdemo najpoprej pod Sv. Petrom, tam kjer stoji stara cerkva Sv. Kvirina. Nedaleč od te zgodovinske cerkvice je leta 1893 dr. Marchesetti iz Trsta odkril 32 grobov, v katerih je našel posode, enake tistim, ki so jih našli v grobiščih pri Sv. Luciji na Tolminskem. Sledovi nasipov, med katerimi so bila odkrita grobišča, pričajo, da je moralo biti na Brdu (249 m), med Ažlo in Sv. Petrom, prazgodovinsko »gradišče«, enako tistim, v katerih so prebivali Karni.

Še starejše človeško prebivališče je moralo biti v Landarski jami. Že v tistem starodavnem času, ko ljudje niso še znali zidati hiš in so živeli skupno z jamskim medvedom po naravnih jamah, so tudi v Landarski jami prebivali

ljudje. Poznejše zidarije so uničile vse sledove jamskega človeka; le nekoliko jih hranijo v muzejih, ki nam pričajo, da sta tudi v Lاندarski jami nekdanj živelajamski medved in človek.

Nikdo ni še preiskal prazgodovinskih »gradišč«, podobnih onim pri Sv. Kvirinu, ki so gotovo stala pri Sv. Andreju nad Erbečom, na Karkošu, na Starigori, na Volovjaku, na Kukanju pri Fojdi, na Križovim robu pri Ahtnu, na Mačji glavi pri Njemah in drugod po Beneški Sloveniji. O teh prebivališčih ne vemo nič natančnega, ker niso bila preiskovana. Znano pa je, da so blizu Krvarije, pri Čedadu, izkopali sekire iz brušenega kamnja. O odkritih pokopališčih pri Sv. Kvirinu, misli že omenjeni dr. Marchesetti, da so tam začeli pokopavati okoli leta 600 pred Kristusom in da so pokopavali do okoli leta 300 pr. Kr. Imen tedanjih prebivalcev nam noben dokument ne imenuje, ali iz orodja, ki so ga svojim mrtvim pokladali v grobišča, moramo soditi, da so bili ilirskega rodu, ali Karni, ki niso prebivali samo v Balkanskih deželah, ampak tudi po Istri, po Benečiji tja do reke Pada (Po) in do jezera Garda.

Karne so premagali Rimljani, ki so, kakor nam pričata T. Livij in Plinij, v letih 183-181 pred Kristusom, ustanovili mesto Oglej (Akvi-

lejo) v deželi Karnov. Karne je v drugo premagal rimski konzul Emilij Sevér leta 114 pred Kristusom, ki je kot prvi Rimljan udaril čez Alpe za bežečemi Karni. Karni so se obupno branili, a ko so videli, da jim nič ne pomaga, so pobili svoje lastne žene in otroke in sami sebe, da bi ne prišli v rimsko ujetništvo. Karni so bili torej prazgodovinski prebivalci Benečije.

Ko je rimski vojskovodja Julij Cezar do leta 59 pr. Kr. spravil pod Rimsko oblast vso Galijo in Ilirijo, je zbral v Ogleju tri legije vojakov in z njimi premagal končno tudi Helvete.

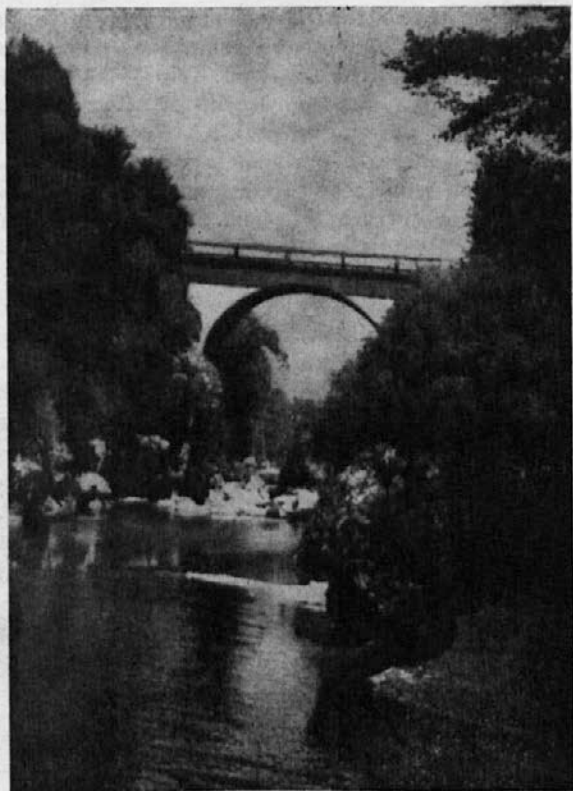
Po zimi leta 53-52 pr. Kristusom je Julij Cesar zopet prišel v Oglej in ob tej priložnosti je ustanovil vojaške kolonije »Forum Julij«, tam kjer je sedaj mesto Čedad, in »Julium Carnicum«, v Carniji, tam kjer je danes vas »Zuglio Carnico«.

Rimljani so odprli novo cesto, ki je peljala iz Ogleja čez Čedad po nediški dolini do postaje »ad Silanos« (Kobarid) in od tam čez Predel do mesta »Virunum«, na Koroškem. Ta cesta, imenovana »via Belajo«, je šla ob reki Nediži (Natissus). Prvič jo je prekoračila v Čedadu, tam kjer sedaj stoji »Zlodejov most« in takò prišla na nje desno stran. Od tam je šla ob Nediži do Sv. Kvirina, kjer je zopet

prešla na levo stran. Druga rimska cesta je šla na levi strani Nediže pod vasjo Krvarijska (Carriaria) čez potok Erbeč, pod Ažlo, kjer je moral biti tudi kak most, in se je združila s prejšnjo pri Sv. Kvirinu. Pred cerkvico sv. Kvirina so se pred nedavnim še poznale kolovozine rimske ceste, zarezane v živo skalo. Ta je bila najkrajša cesta med Akvilejo in Virunum. Pomniti pa je treba, da je že v dobi Rimljanov peljala druga še krajša pot iz Furlanske ravnine čez Fojdo, Čenebolo, Robedišče, Sedlo in čez Stol na Žago. Pod Logmi stoji še zelò star kameniti most čez Nedižo, kateremu pravijo »rimski most«; pri Homcu so našli rimsko zidovje, na prehodu čez Stol pa celò kamenite sekire.

Legi ob »via Belajo« je podelila Čedadu veliko važnost in kadar je v Ogleju začel poslati nezdrav zrak, je Čedad zelo narastel in postal glavno mesto dežele, kateri je dal tudi ime »Forum Julij« = Friuli.

Leta 452 po Kristusu je bil tudi Čedad pomandran od Hunskih divjakov kralja Atila, vendar se je mesto kmalu zopet dvignilo. Potem ni več trpelo velikih nesreč do prihoda Longobardov. Postalo je veliko tržišče ali »forum negotiationis«, kakor ga imenuje Pavel Dijakon, zgodovinar Longobardov.

MOST ČEZ NEDIŽO pri Sv. Kvirinu (165 m), kjer teče tisočletna meja med Furlani in Beneškimi Slovenci.

Maja meseca, leta 569 po Kristusu, so prišli po Nediški cesti Longobardi in so po hudem boju zavzeli Čedad in vso Furlansko ravnino. Kmalu za njimi pa so prišli naši pradedi Slovenci in naselili hribe in doline, kjer mi prebivamo. Ako hočeš vedeti kako se je to zgodilo, vzemi v roké lanski »Trinkov kalendar« in tam boš našel kratko zgodovino prihoda tvojih pradedov v Beneško Slovenijo.

LETNI ČASI

Pomlad začne	21. marca
Poletje	» 21. junija
Jesen	» 22. septembra
Zima	» 22. decembra.

MRKI SONCA IN LUNE

MRKI SONCA:

- 5. januarja, pri nas neviden
- 30. junija, pri nas le deloma viden.

MRKI LUNE:

- 18.-19. januarja, popoln, pri nas viden
 - 15.-16. julija, pri nas neviden.
-
-

Turist : »Al je biu v tej vasi rojen kak velik mož?

Vasnik : »Odkar se spominjam jest, v naši vasi so se vsi rodili otročiči!«

IZ DOMAČE ZGODOVINE

SLOVENCİ OB KARNAHTI

Slovenci so se za stalno naselili na ozemlje današnje Benečije od leta 600 do leta 700 po Kristusu, kakor smo dokazali v lanskem Kolarju. Med tem pa je Slovincem ob Nediži uspelo zgraditi si in ohraniti demokratično in neodvisno avtonomijo, v okviru Landarske in Mjerske Banke, so jo Slovenci nad Tarčetom (Tarcento) in Njemami (Nimis) ali tako zvani Terski Slovenci, zgubili takoj v začetku vsled nepovezanosti zasedenih dolin in hribov, ki jim niso nudili skupnega središča.

Oni so torej bili popolnoma ločeni od Nediških Slovencev in gospodarsko odvisni od furlanskih ali mešanih središč Tarčeta, Njem in Fojde (Faedis). V zgodovinskih virih jih le zdaj pa zdaj srečamo v borbi proti svojim cerkvenim predstojnikom oziroma župnikom («plebanom») v Tarčetu, Njemah in Fojdi, ki so jih versko zanemarjali ali jim vsiljevali laške duhovnike, katerih niso razumeli. V tej stoletni borbi za svoje duhovne potrebe in pravice, so navadno našli razumevanje in pravico le pri najvišjem predstojniku, oziroma pri Patriarhu v Ogleju.

Nepristranski in pošteni furlanski zgodovinar, sedaj umrli duhovnik Peter Bertolla, piše v brošurici »La Plebe Slava di Nimis«, o Slovincih ob Karnahiti, spadajočih pod Njemaški Plebanat, takole:

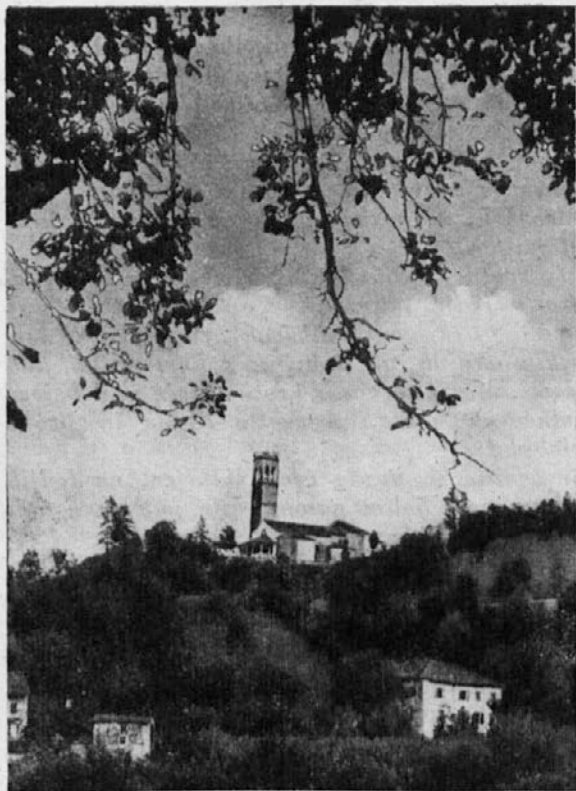
»V hribih nad Njemami živi ljudstvo slovenskega pokolenja, četudi se sedaj, na južnih obronkih, že pozna vpliv furlanskega ljudstva in jezika.

Prvotni prebivalci teh hribov so bili preprosti ljudje, odrezani od ostalega sveta, ki so živeli v skromnih hišicah, razsvetljenih po ozkih okncih, in pokritih s kamenitimi ploščami. Možje so nosili kratke hlače iz debelega volnenega sukna, preproste čevlje in široke klobuke.

Ženske so nosile črne »kiklje«, na ledjih prepasane s belim pasom; bile so vajene tudi najtežjemu delu.

Pred XVI. stoletjem se sploh niso bavili s poljedelstvom in so živeli skoro izključno od živinoreje.

Ker je bilo njih življenje odvisno le od njih pašnikov, jih srečamo na poti v Benetke vsakikrat, ko so tarčejski ali njemaški farani skušali vrniti se na njih planine. Nekatero teh planin so bile last njihovih cerkvà, na primer planina »Pojac« je bila last cerkve v Bizontu (Chialminis) in v Viskorši (Monteaperta).

STARA, MATIČNA CERKEV sv. Lenarta v Podutanski dolini (221 m).

Možjé Viškorskega županstva so do tal podrli hleve, ki so jih oni iz Brda (Lusevera) bili sezidali na planini »Starmac« in v Muzcovi dolini. Neprestano so branili svojo lastnino proti faranom iz Njem »luogo sempre fatale alle loro infelici contrade.«

O tem ljudstvu bistrega razuma, ki je močno napredovalo in je svoje prvotne hišice spremenilo v udobne in zdrave hiše, bom navedel nekoliko zgodovinskih podatkov.«

NJEME (ital. Nimis)

Brez dvoma so Njeme (Nemus-Nemausium) bile že v rimski dobi in so imele morda že v prazgodovinskih časih svoje naslednike, kar potrjujejo tudi neke izkopavine iz let 1860-1871. Na zvišenem mestu, na levi strani Karnahte, so Rimljani sezidali grad, iz katerega so straže opazovale gibanje sovražnikov, ter dajale sosedom znamenja, kakor optični telegraf. Ta grad je obstojal tudi v Longobardski dobi in je bil porušen šele v 13tem stoletju.

Peter Bertolla piše v monografiji »La Pieve di Nimis«, da je bila že v najstarejših časih, ki jih ni mogoče določiti, tam blizu sezidana prva ali matica cerkev, posvečena svetima mučenikoma Jervazju in Protazju in da je tam nastala prva župnija ali »Plebanatus«, ki je

obsegal vse ozemlje levo od Fojde do Tarčeta, in Belega potoka v Reziji. Na tem ozemlju so prebivali Slovenci in Furlani. »Plebanus« (župnik), je bil navadno tujec, ki je le tu pa tam obiskal svojo župnijo in je vršil duhovno pastirstvo po dveh vikarjih, od katerih je bil eden Slovenec in je stal pri matični cerkvi sv. Jervazija in Protazija, drugi pa Furlan in je stal pri cerkvi sv. Štefana, na desnem bregu Karnajte. Prvi je oskrboval slovenske vernike, drugi pa furlanske.

SLOVENSKI VIKARJAT V NJEMAH

»Že od najstarejših časov,« piše Bertolla, *»so bili Slovenci vikarji, ki so vršili duhovno službo po vaseh v hribih. Pozneje so jim bili dani v pomoč tudi italijanski duhovniki, ki so, po konkordatu iz leta 1364, skupno z njimi delili dolžnosti in dohodke. Ko je manjkalo slovenskih duhovnikov, so ti prihajali iz Labinja, Kotora, Drača, Krka, Zadra in drugih dalmatinskih mest. Ker so ti duhovniki govorili hrvatsko, jih ljudstvo ni popolnoma razumelo, kakor je pričal neki slovenski duhovnik na Patrijarhovi Kuriji.*

Ti duhovniki so živeli od »berarnje« volne in sira, ki je znašala po 6-8 dukatov, od ka-

terih so morali odstopiti »plebanu« določeni odstotek.

Slovenski vikarji so bili dolžni maševati po enkrat na mesec v cerkvah sv. Jurija nad Torlanom, Črneji, na Bizontu, v Tipani in Viškorši.

Ob tej priliki so podučevali otroke in odrasle v kristjanskem nauku in v postnem času so romali od vasi do vasi za velikonočne spovedi.

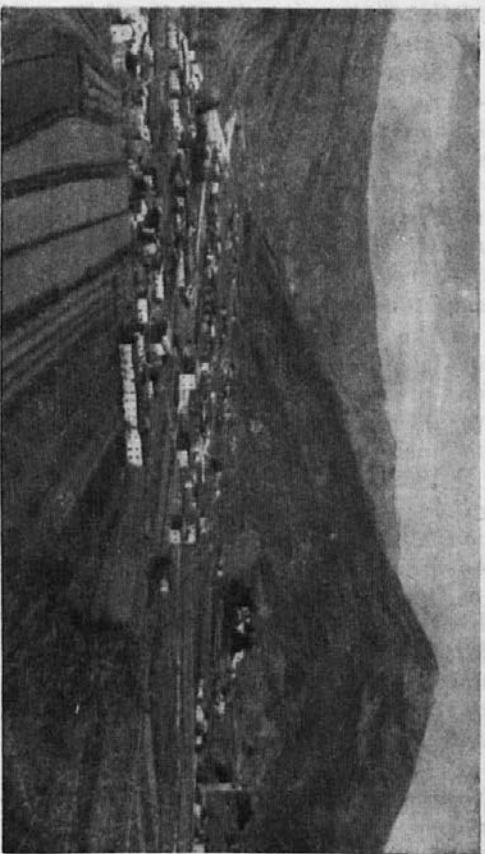
Seveda je bila ta služba zelò naporna in zato tudi precej pomanjkljiva.«

Ako pomislimo, da so morali hoditi po 4-5 ur daleč po nevarnih kozjih stezah, presekanih od številnih potokov, ki so bili v neurju nevarni, moramo spoznati, kako težko življenje so imeli ti duhovniki.

»Pozimi, ko je zapadel sneg, je večina vernikov umirala brez sv. zakramentov in po šestih dneh so mrličje podkopavali brez duhovnika.

Otroke so morali nositi h krstu v Njeme. Večkrat se je zgodilo, posebno pozimi, ko so bili kratki dnevi in steze zaledenele, ali ko niso dobili domà ne slovenskega ne laškega vikarja, da so morali prenočiti v kakem hlevu v Njemah in da so otroci umrli od mraza in lakote.«

»Poroke so se največkrat vršile v Viskorši po starih običajih: po privoljenju noviča in noviče, je eden od navzočih odvezal stari pas,

VAS AHTEŃ (Atimisi), 195 m nad morjem. Na desni strani se vidi farna cerkev sv. Andreja z visokim zvonikom. Levo od iste je novi grad grofov Attems; višje so ruševine starega grada. Na vrhu hriba (697 m) je vas Porčinj (Porzus). Za Altnom, v kotu doline, se vidi vas Podklanec. Levo od Podklanca, bolj v hribu, je vas Melina (Forame) in nad njo vas Subid (727 m). V ozadju »Na Vrhuc (779 m) je prehod v vas Prosnid (Proseniceo) ob jugoslovanski meji.

s katerim je bila opasana noviča in jo opasal z novim belim pasom.»

Pripomniti moramo, da nam Peter Bertolla nič ne pové o dušnem pastirstvu v slovenskih vaséh vzhodnega dela razsežnega Njemaškega Plebanata, h kateremu so spadale slovenske vasi: Podrata, Porčinj, Podklanec, Melina (Forame), Subid, Prosnid, Platišča in Brezije. (Montemaggiore). Vemo pa, da je tudi Ahten (Attimis) spadal pod Njeme in da je župnik (plebanus) najraje stal v Ahtnu, kjer je imel dovolj udobno župnišče ali pa je imel tudi tam svojega vikarja. Mogoče, da je imel tudi tam, ako ni sam znal slovenski, kakega slovenskega duhovnika za slovenske vernike imenovanih vasi. Drugače bi ga k temu prisilila višja cerkvena oblast (Patrijarh), kakor se je zgodilo povsod v podobnih slučajih.

UKINITEV SLOVENSKEGA VIKARJATA V NJEMAH

SPOR MED SLOVENCIM IN ŽUPNIKOM

»Okoli leta 1590 je župnik (plebanus) Bernardin De Benedictis - da bi izboljšal svoje dohodke - svojevoljno ukini oba njemaška vikarjata: slovenskega in furlanskega.

Ker je bil mlad in je sam znal slovenski (rojen je bil v Hoji (Coia) pri Tarčetu), je

hotel osebno oskrbovati tudi slovenski del Plebanata. Ker pa je stanoval v Ahtnu, se je sporazumel s kaplanom bratovščine »dei Battuti« v Njemah in ga imenoval za svojega pomočnika, četudi je ta znal samò furlanski. Zaman so se dvignila in ostro protestirala njemaško in vsa slovenska županstva: on se je izgovarjal s tem, da ni zadostnih dohodkov in da Slovenci že dovolj razumejo furlanski jezik. Leta 1595 so se verniki dvignili proti temu župniku in so mu s silo zabranili, da ni odnesel Najsvetejšega iz cerkve sv. Jurija nad Torlanom. Umrli je leta 1609.

Naslednik je bil njegov vnuk Ivan De Benediktis, ki je takoj, ko je prevzel službo, poveril oskrbo slovenskih vasi furlanskim kaplanom v Njemah in Ahtnu, on pa se je sprehajal po svojih posestvih v Ravozi.

Ko je leta 1626 prišel v Njeme na kano-nično vizitacijo patrijarh Grimani in se je pleban zbal pritožb slovenskih vernikov, je previdno vložil prošnjo za vzpostavitev novega slovenskega vikarjata nad Njemami. Ker pa so bila razen viškorskega, vsa druga županstva, s njemaškim vred, nasprotna in so zahtevala obnovitev starega slovenskega vikarjata v Njemah, ni bila njegova prošnja uslišana.

Ko je leta 1640 prišel v Njeme na kano-nično vizitacijo patrijarh Marko Grimani, je

izvedel iz pritožb vernikov, da župnik De Benedictis ni vršil svojih dolžnosti in še posebno »da furlanski duhovniki niso skrbeli za slovenske bolnike in da kadar so bili prisiljeni h bolnikom, ker niso znali slovenski, so jim ukàzali moliti očenaš in zdravamarijo in potem so jim dali sv. odvezo.«

POSTAVITEV NOVEGA SLOVENSKEGA VIKARJATA

»Ker je »pleban« De Benedictis videl, da se nad njegovo glavo zbirajo črni oblaki,« je ponovil prošnjo iz leta 1626 za vzpostavitev novega slovenskega vikarjata nad Njemami. Kljub temu, da so se vsa slovenska županstva upirala, je dosegel, da je patrijarhov generalni vikar, upoštevajoč župnikove razloge, z dekretom z dné 9. decembra 1642 ustanovil nov Slovenski vikarjat nad Njemami. S tem dekretom je bila dana slovenskim županstvom pravica, da si izberejo svojega vikarja in ga predstavijo Plebanu v potrdilo: da določijo vas, kjer naj bi bil sedež vikarjata in izberejo cerkev, v kateri naj bi se postavil krstni kamen in tabernakel: slovenskemu vikarju je bila dana jurisdikcija za delitev vseh zakramentov, razen zakramenta sv. zakona, ki naj bi bil rezerviran njemaškemu Plebanu. Protestirala so župan-

stva, protestirali so verniki in zahtevali obnovev slovenskega vikarjata v Njemah, pa nič ni pomagalo proti Patriarhovemu dekretu; počasi so se le morali udati novim razmeram.

Za sedež novega slovenskega vikarjata je bila izbrana vas Torlan ob vhodu v dolino Karnajte, ne daleč od Njem, zato ker je bil Torlan dostopen tudi za Černejo, ki je v dolini, vzhodno od Njem. Ker pa v Torlanu še ni bilo cerkve (slovenski vikar je moral hoditi maševati v bližnji Romandól), se županstva niso mogla zediniti gledé določitve Vikarijske cerkve.

To težavno zadevo je izkoristilo Viškorsko županstvo, ki je ob priliki kanonične vizitacije patriarha Dijonizija Delfina, po svojih zastopnikih, prosilo patriarha, da bi povzdignil cerkev sv. Mihaela v Viškorši v kuracijsko cerkev.

Seveda je v to zadevo močno pihal nje-maški pleban (župnik) z namenom, da bi pospešil neslogo v konzorciju slovenskih županstev. Prošnja ni bila uslišana. Ponovili so prošnjo leta 1708, potem ko so pritegnili še nekatere sosednje vasi in si poskrbeli odobritev tudi od Beneškega Senata; to pot so dosegli svoj namen. Leta 1710 je patriarh dovolil, da se v cerkvi sv. Mihaela postavi krstni kamen in leta 1711 še tabernakelj.

Vpostavitev kuracijske cerkve v Viškorši, ki je čez dve uri hoje od Torlana in štiri od

VAS TIPANA v dolini Karnajte (510 m).

Černeje, je ustvarila nove težkoče za konzorcij komunov slovenskega vikarijata, z ozirom na rezidenco vikarja, za volitev istega, za njegovo vzdrževanje in za odnose med vikarjem in podrejenim kuratom v Viškorši. Viškorša se je skušala izviti iz konzorcija vikarjata, in nastal je dolg prepir med Viškoršo in ostalimi županstvi in med vikarjem v Torlanu in viškorškim kuratom, prepir, katerega bi bilo pre-dolgo opisovati. Njemaški župniki ali plebani, so bili vedno na strani Viškorše proti slovenskemu vikarjatu, ker le na ta način je bilo

mogoče zlomiti stoletno slogo slovenskih vasi za obrambo svojih duhovnih pravic.

Da so njemaški plebani netili neslogo med slovenskimi verniki, nam potrjuje to, kar je pustil pisano v svoji »Avvisi ai successori« pleban Franc Zanuttini (pleb. od 1737-1771) (Bertolla: *Note storiche*, »Pieve di Nimisa«, str. 24):

»Naj pazi moj naslednik, da ne bo podpiral Slovencev nad Njemami proti Viškorškemu županstvu, ker je koristno za plebana, da jih drži nesložne, s tem da podpira Viškoršo, ker ako bodo složni, se bodo skušali ločiti od matične fare . . . dokler se bojo med seboj prepirali, bodo pustili v miru svojega poglavarja (župnika). Je dovolj da so povezani v kristjanski ljubezni.«

Slovenski vikarjat v Torlanu je hiral skoraj do konca 19stega stoletja, četudi že v rokah furlanskih duhovnikov, imenovanih od njemaškega župnika. Dejansko je ta večni nasprotnik Slovencev, nastavljal v slovenske vasi laške duhovnike in tako je izginila iz cerkvà božja beseda v domačem jeziku, slovenski krščanski nauk, pesem in molitev. To posebno potem, ko so za Viškoršo, tudi druge vasi zahtevale lastnega kurata. Njemaški plebani pa so jim pošiljali večinoma laške kurate.

»MAŠNIKI«

Kako globokoverni in goreči za božjo čast so bili Slovenci njemaškega plebanata, gotovo mnogo bolj kot njemaški pleban sam, nam priča dejstvo, da je že od starih časov vsaka vas ali podružnica v hribih, najela na svojo rokò in na svoje stroške kakega duhovnika iz Istre ali Dalmacije, da je bival v vasi in maševal v domači cerkvi. Take privatne duhovnike so imenovali »mašnike«, ker so smeli le maševati in niso smeli deliti svetih zakramentov, ki so bili rezervirani le za Plebana in za njegovega vikarja. Na podlagi dekreta iz leta 1642 niso smeli »mašniki« podeliti niti sv. olja umirajočim vse do leta 1794. Se razume, da je v župniji, ki je bila velika kakor mala škofija, večina vernikov umrla brez sv. olja.

SLOVENSKE VASI

v katerih je oglejski arhidijakon vršil kano- nično vizitacijo med leti 1495-1503, spadajoče pod njemaški plebanat, so bile: Gorenja in Dolenja Černeja, Tipana, Viškorša, Bizont, Melina, Subid, Platisča, Prosnid, Rekluz, Porčinj, Podklanec, Podrata, Krnica, Brezje, Romandol, Torlan.

Leta 1601 je bilo vernikov nad 12-14 letom starosti, ki so že bili pri prvem obhajilu v

Njemah (Nimis)	500	
Romandol (Romandolo)	60	
Torlan (Torlano)	30	
Krnica (Monteprato)	46	
Bizont (Chialminis)	30	
Viškorša (Monteaperta)	180	
Subid (Subit)	72	
Platisča (Platischis)	68	
Prosnid (Prossenico)	40	
Dol. Černeja (Cergneu infer.)	68	
Gor. Černeja (Cergneu super.)	180	
Ahten (Attimis)	180	(mešana)
Rekluzza (Raechiuso)	70	
Melina (Forame)	74	
Brezije (Montemaggiore)	30	
Porčinj in Podrata (Porzus e Clap)	78	

Dovoljen je bil krstni kamen: v Viškorši leta 1710 - Plastišča 1770 - Prosnid 1806 - Tipana 1808 - Černeja 1849 - Bizont 1850 - Torlan 1854 - Krnica 1863. Do teh let, so morali nositi krstit v Njeme ali Ahten, do 5 ur daleč.

Trda bisteka — »Kamerir, prinesite mi sekiro, kief z nožem si ne morem nič pomagati z vašo bisteko.«

„NA TRČMUNU SEM BIU“

Počasi kobacam na Trčmunsko gorò, po strmi in od vode izrjavani stezi. Levo in desno je globoka dolina. Po eni teče tam od Livka Rijeka, ki se izliva v Savodnjah, v Namorno. Ta izvira pri Skrilah, 1400 visoko, pod Matajurom. Namorna je skoraj 13 km dolga in pri Ažli se izliva v Arbeč, ta pa pri Sv. Kvirinu v Nedižo.

Dohitela sta me dva trčmunska možà, ki sta nesla vsak po velik žakelj moke na ramah. Močna sta, prava trčmunska »jinaka«, in hodita takò hitro, da komaj morem za njima, četudi brez žaklja na rami. Pozdravita me in začne se razgovor. Iz pogovora spoznam, da je življenje v teh hribih zelò težko.

Vse je treba znositi na ramenah, gori in doli. Živeža se tukaj le malo pridelava in »sirk« za vsakdanjo »polento« si preskrbijo s tem, da jeseni hodijo po Furlaniji na »barat«, oziroma zamenjat »burje« (kostanj) za »sirak«, saj prav tukaj je prava dežela kostanja.

Tudi to zvem, da so med zadnjo vojsko veliko trpeli. Mlajši mož je bil sedem let v vojski kot italijanski vojak in se je bojeval na raznih frontah, tudi v Španiji, in nazadnje je revež bil še v Dachau. Mnogo je trpel, toda v vsem trpljenju je iskal tolažbe v veri in

molitvi. Odločno mi pové, da za sveto vero tudi rad umrè in da je velik nasprotnik tistih, ki hočejo širiti brezverstvo tudi v njegovi domovini. Zapazil sem, da mi možaka ne zaupata popolnoma in o tem sem se moral prepričati, ko mi je mlajši mož kar zagrozil, če sem morda kak propagandist. Ko mu povem, kdo sem in da grem samò pozdravit njihovega vaščana gospoda monsignorja Trinka, se pomiri in prijazno spet z menoj nadaljuje pogovor. Postala sva najboljša prijatelja.

Ko pridemo do Trčmuna, možaka niti potnista, od mene pa se kar cedi. Mlajši odloži svoje breme na »počivalo« in me vljudno sprejme do »Pjernovih«.

Prijazno, dvonadstropno hišico z vzdano podobo Matere božje ima gospod monsignor Trinko, nekoliko oddaljeno od drugih hiš. Dobim ga zunaj na klopi sedečega z zaprtim molitvenikom v roki. Ko me zagleda, hitro vstane in, opirajoč se na dve palici, mi gre nasproti. Pri njegovih 90 letih je postava še vsa ravna, opira se na palice, ker ga je pred 13 leti v Vidmu prevrnil s kolesom neki vojak in mu zlomil desno nogo v stegnu. Z asketičnega, nekoliko bledikastega obraza mu žari očetovska dobrotà. Po videzu bi mu ne prisodil toliko let, še manj po duhu, ki je še ves bister in mlad. Predstavim se mu in povem odkod

HIŠA PROF. MSGR. IVANA TRINKA
na Trčmunu pozimi 1952.

prihajam. Zelo je vesel obiska. Takòj me pelje v »izbo«. Izročim mu pismo in pozdrave odlične osebe iz Vidma in pozdrave od znancev. Za vse se toplo zahvaljuje. V svoji veliki ponižnosti se opravičuje, da ga vse preveč častimo. Odgovoril sem mu, da je to tudi Bogu v čast in v čast prelepe Benečije. To ga zadovolji. Razvije se prav pristrčen pogovor, v katerem mi gospod profesor razkriva zanimive spomine iz svojega dolgega in delavnega življenja. Nad hišnimi je nekoliko pogodrnjal, ker niso takoj prinesli »južine« in bučo »trčmunskega«, ki more ugasiti še najhujšo žejo.

Po »južini« sva se spravila na klop pred hišo. Pokaže mi od svoje hišice nekaj metrov proti vshodu staro hišo »Pjernovih«, kjer se je rodil 25. januarja 1863 in kjer je prebil otroška leta. Prav romantičen razgled izpred Trinkove hiše, ker se vidi v ozadju mogočni Krn, Tolminska gorà in gladki Matajur, tam proti jugovzhodu goriška Sveta gora, veliko bliže pa beneška Stara gora; doli v ravnici Čedad, kjer je monsignor hodil v ljudsko šolo; Videm, kjer se je šolal v seminarju 12 let in dolgih 60 let učil bogoslovce; široka Furlanija in naprej tja dol do Jadranskega morja.

Na moje vprašanje, kako da se počuti, mi je odgovoril, da bi še se pomeril z Matajurom, ako bi ga noga držala. Na vprašanje, da li mu

ni dolgčas v tem samotnem kraju, je odgovoril, da je vedno zaposlen. Vstane okoli 10 ure, počasi mašuje v domači kapelici in potem ves dan moli, se pogovarja z domačimi, sedi na klopi, vživa vedno lepi razgled po deželi in čita znanstvene knjige večasih do polnoči.

Na vprašanje, da li ga kdaj obiščejo so-bratje duhovniki, je odgovoril, da tu pa tam pride kdo iz Vidma, kjer ga niso še pozabili stari prijatelji: »kar pa je v Benečiji furlan-skih duhovnikov,« je dostavil, »se ne spomi-njam, da bi me bil kdo obiskal, morda zato, ker sem že prestar in po vrh tega še Slovenec.«

»Tudi na slovenske duhovnike, ki me zdaj pa zdaj obiščejo,« je nadaljeval gospod profesor, »črno gledajo, morda zatò, ker sumijo, da bi jaz ne skuhal kake revolucije proti dr-žavi, ker držim vedno pri sebi, kar dve palici.« Smejala sva se na glas. Dolgo sva se pogovar-jala in prišel je čas, da sem se moral ločiti od prečastitega starčka. Ko mi je stiskal rokò v slovò, se je spomnil, da je bil naročil gospo-dinji še črno kavo, zalito z »božjimi suzicamic« (žganjem). Dolgo je mahal z belim robcem za menoj, ko sem se spuščal v dolino.

Dr. BUČAR

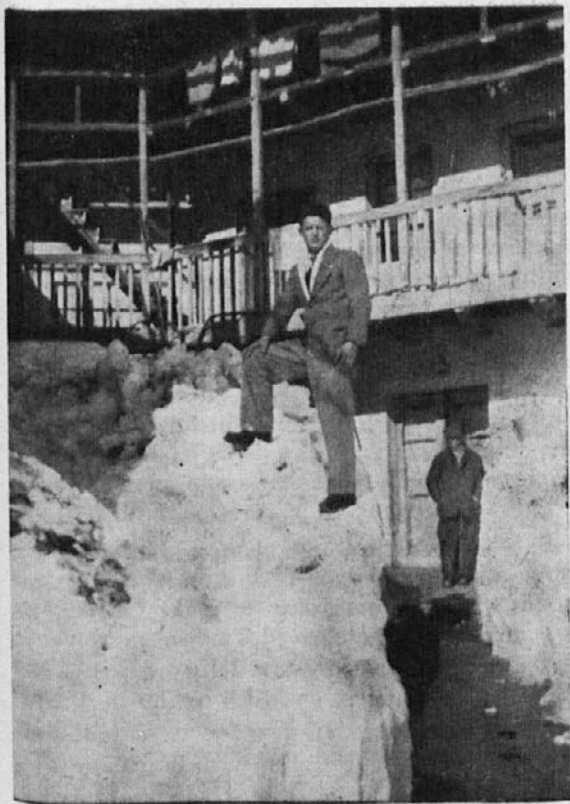
„S TREBUHOM ZA KRUHOM“

Naša dažela, Beneška Slovenija, je premajhana, nas pa nas je njimar vič; je rjevna in ne more dat' »pulente« za vse. Ne moremo se šerit' tadomà, ne moremo dol na Laško, kier tud' tamdol ne vedò kam z ljudmi. Veliki davki, tuča, preveliko dažovje, nam trgajo »pulento« iz ust in zatuò nam ne ostane drugzega, ku iti po svjet »s trebuchom za kruhom«, al pa tarpjet' lakot tadomà.

»Oj Božime te dolince«, »Oj Božime tata in mama«, »Oj Božime sestra in brat«! Sarcé se ti topi od žalosti, suzé ti zalivajo oči, kadar zadeneš »fagot« in zadnikrat pogledaš tisto hišco, kjer si se rodiu, tiste dolince, ki si njimar jubu, ki so takuò lepé, de ljeuših njé na svjete. Pa nič ne pomaga! »Sila kola lomi« in ti muoreš po svjete »s trebuchom za kruhom«, kakor cigani!

Kam? Svjet je šarok an za pametnega človjeka nikjer ne manka »kos pulente«.

Sloven ima to srečo, de ima pridne in močne roké, dobro vojo za djelat' an je pošten na vse kraje. Povsod ga imajo radi. Ne gre rad deleč od svoje domovine. V starih časih je hodu gledat djelo na Kransko, na Koroško, na Hrvaško al tam okuole; današnji dan po tistih krajih ni nič, in zatuò, popriet ku zadjet

SNEG v Benečiji pozimi 1952.

»fagòt«, djela vsegà de b'mogù najti djelo v Švici (Svizzera). Švica je ljepa in zdrava dažela, puna vesokih breguov, ljepih dolin in jezer; ljudjé so brumni, plače dobré. V Švici živé skupe trije nacijoni (narodi): Njemci, Francuosi in Italijani, ki govoré vsak svoj jezik: njemško, francuosko in italijansko. Nič se ne kregajo, nič se ne zaničavajo adàn drugzega zavojo jezika; vsi živé lepuò skupe pod adnim samim governom, kù bratje, kù kristjani, in zatuò jim gre dobrò, so bogati in njemajo potrjebo hodit' po svjet »petjat« kruha, kakor midruz. Pri nas, v Italji, se muoreš bat' guorit tuoj matrni jezik, de ne boš »šklafe« in de ne se bojo bali, de si pruot Italji, zatuò kier ne guoriš njih jezika. V Švici lahkò guoriš na glas slovensko špraho povsod in te štimajo še buj ku Italijane.

Škoda, da Švica ne nuca puno djelucu in, kier vse sili v Švico, je težkuò najt' djelo tam. Vsedno, v vsakem mjestu, v vsaki fabriki, na vsakem velikim djele, najdeš kajšnega Slovenja iz Nediže, iz Rečanju al iz dolin od Terà. Posebno najdeš tam puno dikli iz naših kraju. Vsi so zadovolni in ti povedò, de četud' Švicari so venčepart protestanti, dajo našim djelucum in diklam vso frajnost, de grejò v katoliško cijerku in de izvaršijò vse svoje kri-

štjanske dužnosti. Zarjes de je lepuò tam v Švici!

Če naš človek ne more v Švico, gre pa na Francuosko. Tam v Franciji je že puno Beneških Slovenju. Šli so djelat v hosti tam pri Toulouzi; nekateri so že tulku zaslužili, de so kupili hišo in zemjò, med njimi ima lepò kumetijo tudi Jožef Terliker iz Ažle. Vse puno naših djeloucu najdeš posebno okuole mjesta Lyona; narvič iz Tipajskega kamuna in iz Brda (Lusevera).

Če od Metza greš pruoat prajskemu konfinu, prideš v daželo Moselle, kjer so minjere od uògja. Že vič naših ljudi je v zadnjih ljetih, v teh minjerah pustilo suoje življenje; med njimi tudi Jakob Kosarinič (Cossarutto), Ujgjo Mok, Gino Kobaj in Gildo Bokonjo iz Viškuorše (Monteaperta).

Pod Luksemburgom, okuole Hyange, Boulange, Monceau, - les Mines, Cernay, naši djelouci djelajo v minjerah od željeza. Mjesca januarja lanskega ljeta je šlo nič manj ku 70 naših Rezijanu v Francijo za zidarje in hostarje.

Blizu konfina od Belgije najdeš vse puno Nedižoucu: v Quievrechain najdeš Gina Nàmorja, v Rombasu Alojza, Ivana in Ido Spekonja od Spehuonju pri Podbonjescu. Še v

Parizu najdeš naše ljudi, med njimi Antona Trušnjaka.

V Franciji ne manka djela, samuò zaslužak nje takuò velik, kù v drugih daželah. Za tiste, ki znajo šparat, v Franciji je ljepa parložnost za kupit, dobar kup premoženje in nje težkuò zadobit francuosko »citadinanco«. Naši Qualizza, Trinko, Prividorji in drugi beneški Slovenci, so že stari francuoski kumétje in njih sinuovi se že toučejo za Francijo v Indokini.

Francuozi so ljudjé dobrega sarcà in gledajo lepuò naše djelouce, kier so barki in pošteni.

Kaduor pa če imjet srečo na Francuoskem, se muore varvat dne velike skušnjave. Tam je puno dobrega vina in je dobar kup. Gorjé djeloucu, ki se pustì zapejat' od vina in ga začne pit' brez mjere: rata tajšan pijanac »*de se spreobrne le takrat, ku se v jamo zvrne!*«

Nekateri iz naših krajou so tam že puno ljet; djelajo in gàrajo nuoč an dan in njemajo v gajofi še centezima: vse spruot znesejo francuoskim oštirjem za vino. Ti nesrečneži imajo domà ženò, otroke in starše, ki njemajo s čim soli kupit', onì pa tam djelajo le za Francuoze. Kadar bojo stari in bouni, Francuozi jih bojo vargli na cjesto, an bojo srečni, če bojo mogli prit' »*po šupu*« damù, jemàt' svojim otrokàm pulento iz ust. Če češ imjet srečo na Francuoskem, ne hodi tjé brez pameti.

BELGIJO

Če pa češ buj hitro kjek zaslužit' si par-siljen itì djelat' v Belgijanske minjere uògja, 300-500 in še 1000 metrou pod zemjò. Okuole 2000 naših Slovenjov djela po belgijanskih »*kr-tinah*« z ljepim zaslužkom, pa tudi na veliko škodo zdravja in v nevarnosti za življenje.

Pogostoma prihajajo od tam novice o naših ljudéh de so bli zasuti v minah in so umàrli. Umàrla je tam Roža Tomažetig, mama Muči-čove družine; ubilo je Lucijana Matéučiča iz Drežke fare; blizu Monsa je zasulo v mini Mária Beligoja s Pedroze; zasut v mini je biu Viko Kamugnar s Mazaruol; v Farcienes je zgubiu življenje Eugen Rukìn z Lombaja. Pri

Vhod v belgijanski rudnik (minjero).

Liege je po nesreči umrù Tilijo Ciccone, s Špjetarskega kamuna. Naše ljudi je pretresla nagla smart Alojzija Lauretiča z Gorenje Mjerse, ki so ga imjeli rad vsi naši ljudjé, ki djelajo okuole Tamines. V Quaregnonu je na naglim umarla Marija Križetič s Podsrjednega. Za leto brumno gospodinjo se vsem huduò zdi, kier renka Marija Vizinova je zlo skarbjela za naše ljudi, ki so jedli in spali v nije »kantinah« v Quaregnonu in v Havre.

Naši možjé in puobje, - če le morejo se partisnejo h kajšni slovenski družini iz naših krajou, kier belgijanska kuharija im nje vseč in je predraga. Če ne morejo drugače, si sami kuhajo »*pasto šuto*, pulento, bjele kafé al druge domače jedila«. V Belgiji njemajo dobrega mesà; posebno njih salami in drugo svinsko mesuò so malovrjednji. Vejà vič adàn nediški salam, kù vse belgijanske »bišteke«.

V Belgij nje sreče za pijance, kier Belgijani ne pardelavajo vina; kar ga prodajajo, pride venčpart iz Italije in je zlo draguò. Tudi slabo je, kier kaduò vjé kulkukrat je bilo kàrščeno poprjet ku je paršlò v Belgijo.

Belgijansko žganje pa je kù naša cuojka in je smardljivo, pa naši emigranti so specjalisti za najti tudi buojši žganje.

V Belgij se špuga pivo ali biro, ki nje slaba in tud' predraga ne,

Je trjeba zapisat', de od vsjeh naših ljudì, ki so šli po svjete »s *trebuhom za kruhom*«, narbuj pridni so tisti v Belgiji. Vedò de se martajo po dné an noč za zaslužít an paršparat' in ne za zapraujat'. Pogostoma se čuje, de tele al te drug' je kupu premoženje dol na laškím al njivo in senožet tadomà; de je popravu staro hišo al hljeu al pa de ima kajšan milijon dol na Banki. Teli so rjes pametni in srečni.

Marskajšan naših puobu se tamgor tudi ožénj, pa nevjesto navadno parpeje iz domače vasi; Slovenko, ki postane pridna, skarbnà in šparouna gospodinja. Sreča zanj, kier če ostane lejdih, je nevarno de belgijanske čečé, ki so zlò razvajene in dostkrat prave vlačjuge, ki njimar brenčijo okuole naših puobu kù osé ckuole zdrjele hruške, mu spruot poližejo vsak frank, ki ga takuò karvavo zasluži. Nesrečan tist djelovac, ki se pustì vjet' v njih mrježe!

V Belgij je tudi vič naših djeloucu, ki ne djelajo v minjerah. Blizu Yvoir, kjer so veliki kamnolomi (cave), je že 25 ljet Anton Blažutič z Gor. Barnasa. Po zadnji uojski so šli tjé še njegà vaščani Brochiana, Sitaro, Blasutic, Cernoja, Koren. V kamnolomu pri Soignies djela Ivan Petričič z družino.

Tudi djelo v kamnolomih (cave) je težko, zaslužak pa je majši, kakor v minah. Je pa manj nevarno in buj zdravo.

Naši rudarji (minatori) se njimar zmišljajo na svoj duom. Je rjes, de tam gor se puno zasluži, pa se ne vživa nobenega vesejã. Ne vješ kadã je nedelja, ne kadã je djelounik, ne čuješ ne zuonenja ne tònkanja: nje ne prãznika ne sejmã: vsi dnevi so enaki, vse tiho in mrtvo. Med djelouci jih je puno, ki ne hodijo h maši in rajši za kratak čas gledajo ljudi, ki hodijo okuole omaškerani ku o puste, in ugãnjajo neumnosti. Kakuò je žalostno za človjeka, ki vjerje v Bogã, videt kristjane, ki živé slabši kù pogani. Zarjes de »srečno domã, kaduor ga imã«!

Če iz Belgije prestopiš v bližnjo Holandijo, najdeš tudi tam kajšnega Slovenja. Ta dažela je buj nizka ku muorje in vičkrat (kakor lansko ljeto) razkačãno muorje, razbije jezuove in poplavi bogato puoje.

Holandija ima tudi njek modernih minjer na konfinah od Belgije in Prajske. V tih minjerah je djelu tudi Anton Qualizza z garmiškega kamuna in je že v penzionu v Hoensbroeku.

Poglejmo še na Angleško (Inghilterra), kier je po ti zadnji uojski puno naših ččč najdllo . . . Ameriko! Od vseh kraju svetã vprašajo dikle iz Benečije in tudi Angleži so zvjedli, de slovenske dikle so buj pridne kù te druge. V Londoni (Londri) jih je vse puno in jih ne

manka tudi po daželi. Imajo dobre plače, Angleži so zadovoljni z njimi. So kùharce al kamerirke po gaspuojskih družinah in živé buj lepuò kù gospè tadomà. Buoh daj, de bi puno zaslužile in paršparale, pa brez zapravit pameti in poštenosti. Zavjedat' bi se muorle, de so kristjanske Slovenke in se zmislit na učilo, ki so imjele tadomà od suoje brumne mame, ki ne špila gospà, kù oné. Živé med anglikani in protestanti, pa vsedno se morejo ohranit' pridne in poštene katoličanke, če so nesle od duoma zadost strahù Božijega. Je tudi v Inghilterri puno katoliških kristjanou, ki imajo zlò lepé andohti. Angleški katoličani so zarjes pravi kristjani, ki ne hodijo v ejerku le od navade, ampak iz prepričanja. Slovenke bi muorle se interesirati in najt uòn tiste katoliške ejerkve in posebno ob nedejeh, hodit h sveti maši.

Pravjo, de v Londonu je marsikajšan slovenski duhovnik, ki bi jim mogù pomagat v rjih duhounih potrjebah in tudi talijanskih duhounikou ne manka. Buoh daj pamet, srečo in zdrauje našim diklam de bojo mogle puno paršparat in se povarnit v naruočje svojih mater, brumne in poštene, ku kadar so šlé od duoma.

V Inghilterri je pru malo slovenskih mož iz Benečije, ker Angleži ne marajo talijanskih djeloucu, četudi so Slovenj. Vemò de je tam

Jožef Martinčič, ki djela na farmi. Muore skarbjet' za 240 krav in za stuotine kakuoši.

Bi bilo potrjeba povjedat' kjek' tudi od naših ljudi, ki so šli »s trebuhom za... *gubanco*! tje čez šaroko muorje: v U.S.A., v Kanado, v Argentino, v Avstralijo itd., saj Slovenje jih najdeš že po vsjeh kantonah sveta, pa naj bo za drugkrat.

Buoh jim daj srečo in zdrauje povsod kjer se znajdejo, de b'ne pozabili na Bogà ne na naše ljepe dolince, kjer so se rodili in de bi mogli se zdravi in veseli povarniti an dan, v tisto kumetušku hišcu, kjer so se zredili.

TINKO

Črnovršàn je šu v Čedad po zdravila (medežine). Kadar je dau farmačistu karto (riceto), tele je nje mogù prebrat. Nazadnjo jo je varnù Črnovršànu rekoč: »Njelte, nesite riceto nazaj h vašemu zdravniku in recite mu de naj se gre učit' pisat'.

Črnovršàn ga je debelo pogledu in potlé mu je odgovoriu: »In kaj naj odgovorim zdravniku, če mi poreče »nesi jo nazaj h farmačistu in reci mu de naj se gre učit' brat?«

Farmačist je pordečeu od spotà, je nataknu očale in je stoku, stoku, dokjer je nje prebrau. Črnovršàn pa se je po vsi pot' smejau zdravniku, ki ne znà pisat' in farmačistu ki ne znà brat'.

MATI BOŽJA NA STARIGORI

Kakor krona spičastega hriba nad Čedadom, med Nedižo in Idrijo, 622 metrov nad morjem, se blesti starodavna cerkev Matere božje, kateri Slovenci pravimo »na Starigori«, Lahi pa jo poznajo pod imenom »Madonna di Castelmonte«.

Mati božja si je zbrala svoj sedež na tej gori, ki je mejnik med latinskim in slovanskim svetom, med vzhodom in zahodom, vprav v dobi, ko sta ta dva velika naroda prišla med seboj v dotiko, ne zato da bi jih ločila, ampak povezala med seboj s kristjansko ljubeznijo.

Vse kaže, da ko so Beneški Slovenci zasedli te kraje (od leta 600 do 700 po Kr.), kjer sedaj prebivajo, je bila Mati božja že na Starigori. Kakor pravi stara pravljica, je Marija pretekla in premagala hudiča, katerega nadangel Mihael še dandanes tišči pod nogami v kapelici pod cerkvijo.

Nekateri zelo stari dokumenti namigujejo, da je cerkev M. B. stala na Starigori že leta 428 po Kr.

V spisih čedajskega kanonika Vincencija Sillani-ja, tiskanih v Benetkah leta 1729, čitamo: Ko je leta 1585 poreški (Parenzo) škof Cezar DE NORES izvršil kanonično vizitacijo Svetišča v imenu oglejskega patriarha, je v pričo čedajskih kanonikov in mestnih poglavarjev izjavil, da je videl in čital v Rimu zelo star zapisnik, iz katerega je razvidno, da je svetišče M. B. na Starigori obstojalo že čez 1000 let poprej.

POSTNA PROCESIJA v Podutanski dolini.

Vsekakor pa je zgodovinsko dokazano, da so čedadjske nune benediktinskega reda romale po dvakrat na leto k M. B. na Starogoro že v VIII. stoletju.

Leta 1015 je oglejski patriarh Ivan IV. daroval cerkev M. B., s hišami in obzidjem vred, opatu (proštu) Sv. Štefana v Čedadu, in leta 1273, ko je bila ukinjena prepozitura sv. Štefana, je prešla v oblast čedadjskega kapitelja. Leta 1273 je mogočni Habsburški princ daroval Svetišču srebrni kip M. B. s cesarsko krono na glavi.

Dné 22. decembra 1400 je papež Benedikt, dal odvezo furlanskemu grofu Tristanu Zavornjanu, ki je bil ubil oglejskega patriarha Ivana Moravskega, pod pogojem, da je moral pobožno romati k Mariji Devici na Starogoro.

Vse to nam dokazuje, da je Staragora najstarejša božja pot M. B. na ozemlju nekdanjega prostranega oglejskega patriarhata in da ji po pravici pravimo »Staragora«.

Že v starih časih so bile prizidane svetišču hiše za duhovnike in za prenočišča romarjev. Obdane so bile z visokimi in trdnimi zidovi v varstvo pred napadi roparjev, zlasti Turkov, ki so pogostoma vpadali v Furlanijo ropat, pobivat in požigat. Staragora je izgledala kot grad ali trdnjava, in zato so jo Furlani, ki so jo do tedaj imenovali »la Madonna antica slava«, začeli imenovati »Castello del Monte«, skrajšano: »Castelmonte«.

Svetišče je bilo obdarovano z mnogimi odpustki od papežev Siksta IV., Benedikta XIV., Pija VIII. itd.

Vsled tega so že od najstarejših časov hodile obiskovat ta sveti kraj velike procesije romarjev iz Furlanije, z Goriškega, iz Trsta, Istre in še s Koroškega. Najbolj velike so bile tri obljubljenе procesije Beneških Slovencev, ki so se vršile 1. maja, 25. maja (sv. Urban) in 25. julija (sv. Jakob). V teh dneh ni ostal doma noben Beneški Slovenec nediških dolin.

M. B. je pospeševala romanja na Starogoro z velikimi čudeži. Našim bravcem bo gotovo všeč če navedemo nekatere, ki smo jih povzeli iz spisov goriomenjenega kononika Sillani-ja.

1. Z veliko skupino koroških Slovencev, ki so prišli na božjo pot k M. B. na Starogoro v poletju 1725, je prišla (peš) tudi 80-letna starka. Ko so romarji dospeli k stari cerkvi sv. Silvestra, ki spada pod župnijo sv. Lenarta, so starki vsled starosti in utrujenosti odpovedale vse moči in se je zgrudila na tla. Romarji so bili preričani, da bo umrla; ko pa so prišli vsi žalostni na gorò, so našli že v svetišču, veselo in spočito starko, ki je goreče molila pred podobo M. B. Ko so jo začudeno vprašali, kakò je prišla gori, jim je srečna starka povedala, da ko je bila še v nezavesti, jo je neka mlada in lepa gospa prijela za rokò in ko je prišla k zavesti, se je znašla pred oltarjem M. B.

2. Istega leta se je ponoči nahajalo v neki spalnici svetišča čez 100 romarjev. Vsled prevelike teže, se je vdrl pod njimi pod in vsi so bili zasuti v spodnje prostore. Vsi prestrašeni romarji so bili rešeni brez niti najmanjše poškodbe.

3. Dne 1. maja 1717 (na dan obljube nediških Slovencev), ko se je trlo okoli cerkve na tisoče romarjev, je neki romar padel iz visokega okna na spodaj stoječo skalo. Ljudje so pritekli na pomoč in so mislili, da bodo pobrali mrliča. Romar pa je sam skočil na noge nepoškodovan in takoj tekel v cerkev zahvalit M. B.

4. Pozimi leta 1690, ko je neki starogorski kaplan po zaledeni stezi jahal na konju v okoliško gorsko vas previdavat nekega bolnika, se je s konjem vred zgrudil v globoko in skalnato grapo. Ko so ljudje pritekli na pomoč, so našli kaplana že zopet na konju, niti najmanj poškodovanega.

5. Leta 1683 so kupili lep mramornat oltar, da bi nadomestili stari leseni, v katerem je bil čudodelni kip M. B. Ko so hoteli vzeti kip iz starega oltarja, je bilo navzočih, poleg domačih duhovnikov, tudi več kanonikov iz Čedadu in več delavcev ter romarjev. Ker so se 4 krepki delavci zaman trudili, da bi dvignili kip, so jim pristopili na pomoč drugi 4 in potem kar 21. Po velikem trudu se jim je posrečilo premakniti kip komaj za štiri prste, pa kip se je takoj povrnil na svoje staro mesto. Čudodelni kip M. B. je moral ostati na svojem mestu; stari oltar okoli kipa so podrli in zložili okoli nov mramornati oltar, iz katerega M. B. še dandanes deli milosti pobožnim romarjem.

6. Neki večer istega leta, ko je bilo svetišče že zaklenjeno in so romarji bili že legli k počitku po spalnicah in po stopnicah pod svetiščem, se je nenadoma pojavila v svetišču in nad njim tako velika

svetloba, da so vsi mislili, da svetišče gori; tudi iz bližnjih vasic so pritekli ljudje, da bi pomagali gasiti. Ko so odprli svetišče, so našli vse normalno, le večna luč je gorela pred Najsvetejšem.

7. Nekoč so poklicali nekega čedajskega slikarja, da bi preslikal okvir okoli čudodelnega kipa. Ko se je ta lotil naročenega mu dela, se mu je začela roka tresti takò, da si ni mogel nič pomagati pri delu. To se je ponavljalo vsakokrat, ko je zopet začel. Vprašali so ga, da li ni mogoče v smrtnem grehu. Povedal je, da ni bil že 5 let pri spovedi. Spovedal se je in roka se mu ni več tresla.

Navedli smo le nekatere od brezštevilnih čudežev, s katerimi Marija že skozi 1500 let vabi verne kristjane pod svoje varstvo.

Starogora je bila in je najbolj priljubljena božja pot Beneških Slovencev. Svetišče starogorske M. B. je kakor nalašč na visokem hribu, ki se ga vidi iz skoraj vseh vasi naše dežele. Na njo nas opozarjajo bliščeči svetilniki, ki jih vzhajajoče in zahajajoče sonce prižgè na izpostavljenih oknih svetišča. Vsak Beneški Slovenec, že odkar ga je mama prvič nesla na ramenih kot majhnega otročiča, roma po večkrat na leto k Materi božji na Starogorò.

Na Starogorò roma kdor gre k vojakom ali vs trebuhom za kruhom po svetu, na Starogorò roma, ko se srečno povrne domov. K M. B. na Starigori se zateka v vsaki stiski in potrebi. Naš narod je bil vedno varuh starogorskega svetišča in zvest svoji Materi Mariji. Pod

NOTRANJOST romarske cerkve M. B. na Sv. Višarjah.

posebnim varstvom Marije je mogel ohraniti sveto vero in svojo narodnost do današnjih dni.

Na Starigori se je marsikaj spremenilo. V času prve svetovne vojne so bili odstranjeni domači slovenski župniki in kaplani, ki so oskrbovali svetišče skozi tisoč let, in svetišče je bilo izročeno kapucinom beneške province. Izginile so naše stare pesmi in molitve, tako da svetišče ne nudi več našim romarjem tiste tradicionalne verske domačnosti, ki je imela tako velik vpliv na vernost naših romarjev. Marija pa je ostala ista dobra Mati, ki ljubi vse vernike, brez razlike narodnosti in jezikov, še posebno pa nas, ki smo, takorekoč, nje domačini. Kljub vsemu, naši ljudje prav radi romajo in bodo romali k Materi božji na Starogoro.

ROMAR

MRVICE IZ ZGODOVINE NAŠIH VASI

LETO 1518

Danjel De Rubeis, pomožni škof Oglejskega patriarha, je z dekretom 23. maja 1518 dovolil prebivalcem Tipane, da smejo sami pokopati mrličje, ako zaradi slabega vremena, snegà itd. slovenski vikar iz Njeme bi mogel priti v treh-štirih dneh v Tipano. Večkrat se je zgodilo, da ni vikar mogel do Tipane po 15-30 dni, zaradi deročih potokov; v tem času so hranili mrličje izven vasi, v kakem »kazonu«.

LETO 1598: KUGA V BREZIJAH

Leta 1598 je razsajala v Brezijah huda kuga (peste), takò da so ostali živi samo trije možjé. Oblasti iz Vidma so ukazale sežgati vso vas in tisti trije možjé niso smeli k ljudem, da bi ne prenesli kuge še po drugih vaseh. Dolgo časa so morali živeti v nekem »kazonu« na prevalu »Kamnjaka«, nad Platišči; živež so jim nosili iz Platišč. Ko je izginila vsaka nevarnost kuge, so se povrnilo zopet v Brezje.

LETO 1664: VELIKA LAKOTA V BENEČIJI

Ve polno ljudi je umrlo od lakote. Dne 18. aprila je umrl za lakotjo 60 let stari

Simon Kabaj iz Grmaka, dne 15. maja pa
45-letni Kocijan Simac iz Seucà.

LETA 1692

je zgorelo župnišče (farouž) Sv. Lenarta in
vse kar je bilo v njem.

LETA 1763

je bil ubit pri Molinah blizu Tarčeta en
Slovenj, ko se je vračal domov iz sejma
sv. Petra.

LETA 1778: VELIKA SUŠA V BENEČIJI

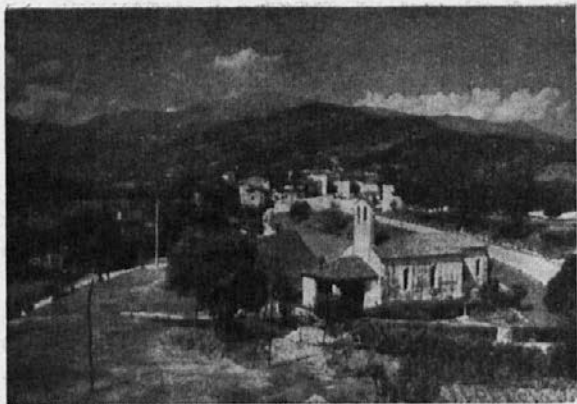
Od 15. novembra 1778 do 22. aprila 1779
ni padla niti kapljica dežja, ne snegà. Po-
sahnila je skoraj vsa trta (venjika) in mno-
go dreves. Zgorela je vsa gora Mija.

LETA 1700

dné 14. maja je prišel birmat otroke v
cerkev sv. Lenarta sam oglejski patriarh
Dijonizij Delfino.

LETA 1789: VELIKA BIRMA V FOJDI

Dne 23. maja je prišel birmat v Fojdo
(Faedis) videmski nadškof Nikola Sagredo.
Naval Slovencev, ki so pripeljali birmat
otroke iz bližnjih in daljnih vasi, je bil
tako velik, da je nadškof moral prekiniti
birmanje in ga odložiti na popoldanske ure.
Ob štirih popoldne, potem ko je bil na-
pravljen red v cerkvi s pomočjo žendarjev,

STARA CERKVICA SV. KVIRINA pod Šempetrom ob Nediži, pri kateri se je zbiral skupni »parlament« (arengo) »Landarske in Mjerske banke«. Za Šempetrom vrh sv. Kocijana, za njim Baba (Matajur, 1643 m).

je zopet začel birmovat, pa število slovenskih birmancev je bilo takò veliko, da je birma končala še lé eno uro popolnoči. (G. Piccini - »*Faedis*«).

LETO 1808: SPREOBRNITEV LUTERANA

Martin Gresc, luteranec iz Strasburga, vojak 84. Napoleonovega regimenta, se je odpoval protestantski krivi veri in je prestopil v katoliško Cerkev. Dné 17. septembra je

bil prekrščen in obhajan v cerkvi sv. Lenarta od fajmoštra Lenarta Trušnjaka.

LETA 1797: VELIKA BITKA NA STUPCI

Dné 28. februarja so se srečali na Stupci Francozi in Avstrijanci. Po hudi bitki je ostalo mrtvih skupno 100 vojakov.

Dné 1. marca istega leta so francoski vojaki popolnoma oropali župno cerkev v Šempetru.

LETA 1809

dné 20. aprila, so avstrijski vojaki vdrlí čez Stupco in podeč pred sabo Francoze, so zavzeli Videm.

LETA 1816

ob 8. uri zjutraj, dné 4. junija, so v Podutanski dolini slišali v zraku grozoviten grom in kakor glas močne trombe, ki je prestrašil vse ljudi To se je ponovilo tudi dné 6. junija ob isti uri. Tisto leto in naslednje je bila velika lakota, da je več ljudi umrlo od nje.

LETA 1866,

v dneh 25., 26., 27. maja, je bila velika slana, ki je pomorila tudi mnogo venijk (trt). Tisto leto niso pridelali čisto nič vina.

LETA 1866:

Na 27. julija je prvič prišlo do Stupce 450 pjemontežkih vojakov; dné 30. istega so se zopet umaknili proti jugu.

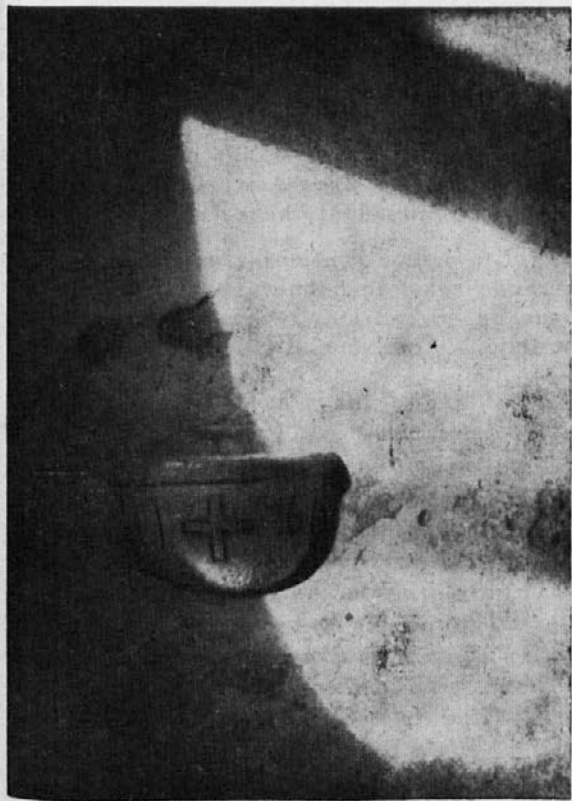
Zopet so se vrnili dné 6. avgusta, pa že drugi dan so se umaknili do Tajamenta. Dné 13. avgusta so se zopet prikazali na Stupci Avstrijanci; drugi dan so okupirali Šempeter in Čedad in na 16. še Sv. Lenart. Na 18. avgusta so se zopet umaknili v Kobarid.

Na 21. oktobra so Pjemonteži definitivno zasedli vso Benečijo.

„KROPLJEUNJAKI“

Pri vratih *najstarejših* hiš v Beneški Sloveniji se najdejo vzdani »kropjeunjaki« ali kamenite posode za »žegnano vodo«, kakor pri cerkvenih vratih.

Ti »kropjeunjaki« so monumentalne priče globoke vere in pobožnosti naših očetov, ki so smatrali domačo hišo kot svetišče in so se »žegnali« z žegnano vodo vsakikrat, ko so šli v hišo ali iz hiše, še posebno zjutraj, ko so

»KROPJEUNJAK« iz leta 1161.

vstali in zvečer, ko so šli spat. Nekateri »kropjeunjaki« so zelò umetno izdelani in imajo vklesan monogram Presv. Imena Jezusovega, križ in datum (letnico).

Najstarejši od kar se jih pozna je vzdan pri vratih stare hiše v Sv. Lenartu, ker na njem je letnica 1161, kakor se vidi na sliki.

Od te nadvse kristjanske navade, so se nam ohranile nekatere pesmice, ki so jih molili in ponekod še molijo otročiči zvečer na poti v posteljo. - Tole smo slišali v Roncu.

*Muoj Jezus m'je kvazu
dol légnit'
an tarduò zaspät',
obednega se ne bat',
tri angelce h mene pošjät':
Te parvi me bo vižu,
te drug' me bo spižu,
te treč me bo varvu
brez sv. zakramentu umrjet'.
Svet Božji križ
me dol' položiš,
Bjela Roža Marija
me gor' prebudiš.
Kár bo bijeu dan,
bo Jezus par menè sam.*

„KLENKAC“

Samuò podutanski Ošnjaki vedò za njegà to pravo imé, ti druž' ga póznajo le za »Klénkac«.

Valent Ošnjak se je rodiu v Ošnjém, tam v Podutanski dolin'. Biu je dobre glave, le nomalo čudan je biu. Kadar je postau sam gospodar, je razprodau vse svoje imjenje an se je preseliu dol' h Muostu sv. Kvirina. Dol na prode Nediže je najdu dno jamo tje pod čelam, an u tisti jami je kuhu an spau uon do smarti.

Vsak' ki je šù u Čedad, je pogledu dol pod muost de ki djela »Klénkac«. Biu je njimar dol na prode, kù poudnji mož, z njegà »fajfo« v ustih, an je kopù an spravju na kup pjesàk. S prodajo pjeska si je zaslužu vsakdanj kruh, obljeko an »bučo« vina, kier uođa je bila njegà narvenč' prijatelca an ji nje nikul napravu škode.

Če kajšan ga je vprašu de zakì živi kù poudnji mož dol na prode, je odguoriu de on neče bit' obednemu na pot', obednemu podložan, obednemu dužan, obednemu dauku plačovat', sam suoj gospodar, podložan samuò Bogù.

Djelu je cjeu tjedan ku žvina, le nedeje, po maš', je prespau u jami tam pod čelam. Le ankrat na ljeto je zapustiu prod za par dni an

tuo je bilo za pust. - »Pust je pust an ga će bit' spoštovat' kù k'se spodobi,« je pravu.

Za pust je vsake ljeta zapustiu prod an njegà »brlog« an je hodu od vasi do vasi po Špjetarski an Podutanski dolin' »uganjat pustà«. An je »uganju pustà« takuò de se je uozù z dnim lesenim kolesam (bičikleto), ki jo je biu sam narediu; z njo se je zvrachu, je vrisku, je pjeu, veseu de vsa vas ga je paršlà gledat an de vsi' so se smejal'.

Na zadnje ljeta si je biu narediu za pust kù adan avtomobil z lesenimi kolesi, vas prepleten z lažino in pokrit s slamo. On je sedeu u telim »automobile« an ga je naprej potisku s pedali. Imeu je par sebé adàn ruoh, an vsako dno trkaj je potulu, de vsa dolina se je odmjevala. Dok je biu Klénkac žiu, obednemu nje paršlò na pamet deb' se omaškerù za pust; vsi so čakali, de kadà pride Klenkac z njegà karočo za se vesmejat' za poknit. Kadar po vaseh so čul' čudno ropotanje an tulenje, so jal »Klenkac gre, pust gre« - takrat je jenjalo vsako djelo; še gospodinje so pustile de pulenta naj se smodi gor na ognju an so letjele gledat pustà Klénkaca. Narbuj veseli so bili otroc', ki so skakali okuole Klenkacove karoče an skuoze lazò gledali skritega pustà, ki je stuoru iti naprej karočo brez konjà. Zdjelo se je videt vrabce okuole čuka na palci. Joj kajšan dirindaj je

biu po vaseh, kadar je šeu mimo »pust Klénkac«!

Še sam gaspuod famoštar v Špjetre se nje mogù zadaržat', deb' ne vsako ljeto tud' on paršù dol na ejesto gledat takuò pametnega pustà, ku k' je biu Klénkacu pust!

Sevjede, o puste Klenkacu nje mankalo ne pit ne jest, kier ljudjé so ga imjel' močnuò rad', saj jih je vsako ljeto takuò pošteno razveseliu, de njeso mogli uèakat', kadà pride drugi pust.

Na pepeunico je biu med prvimi, ki v Špjatarski cjerkvi je šeu po pepéu, an potle je znesu polomljene kosé njegà pustne karoče dol na nediški prod, ki je biu njega edina ljubljena pristava na svjete, jih je shranu tje u kot od njega brloga za drugo ljeto, an potlé se je lotiu njegà navadnega djela, ki ga nje pustiu do suoje smartì.

Dol na produ Nediže je živeu an dol pod čelam je umrù. Pravijo, de po njegovi smartì so najdli pod njegà ležiščam pouno hlačo srebarniku, ki ubuožac je biu paršparu z njegà težkim djelam. Buoh mu se vsmili čez dušico, če je na prošnji!

Še današnji dan, marskajšan tih starih, kadar gré u Čedad, pogleda dol pod muost sv. Kvirina an se spuomne na čudnega Klenkaca, Valenta Ošnjaka iz Ošnjéga, ki je živeu

tulku ljet dol na prode za ne plačovat obed-
nemu daukou, za ne bit' obednemu na pot',
nobednemu podložan, ku samemu Bogù!

LANDARSKA BANKA. Okoli te »laštrec« ali kamenite
mize v Tarčetu so se zbirali župani iz vasi ali »ka-
munov« spadajočih pod »Landarsko banko« in se menili
o skupnih potrebah pod predsedstvom »velikega žu-
pana«. Okoli te »laštrec« se je zbiralo 12 sodnikov, ko
je bilo treba koga soditi za krivice ali zločine. Ta
pravica je bila ukinjena od Avstrije po letu 1800.

»KOLEDO« - novo ljetò v Terski dolini
v djalektu, ki ga govoré v Zavarhu (Villanova)

»No njemajo žàkja tej berači. No majò rat
(samò) sakéto (žep), ano dobar màlin (želor-
dec). No njeso 'mjéli kadà (časa) nenči se

umiti, ko no žej pletò (tékajo) po vasi, orjàvi
tej ti stari čedenči (rjave ketne).

Dež, mraz 'li snjeh . . . no ne se ustrašijo.
'Nàs (danes) u ne jih ustavi jédan (nihče)!
'Kuò so za dni? Kàn no hodijo? - A ne vestà? -
So naši otroci. Nàs (danes) t'é Novo ljeto. No
hodijo po koledo za te dušice (duše) v vicah!
So čakali ejelo jésen za se najesti ljéšnike ano
orjehe. Za sé jedra, tem dušijcam . . . lupìne!

'Le' (glej) jih ta na uràtah! . . . - »Nuna,
smo paršli po koledo, Novo ljeto!«

- »Jà, bosčiči, jà! Počàkajta na màr (mal). -
Pouno jih, visté . . . čmò pouno pjéti (moli-
ti)«. Nuna n'é šlà von na čjàst (podstrešje).
Puòbiči no čakajo ano se kòskajo (kregajo):
»Mene več! Ti si žej mjeu, jà njesi mjeu šinjé
nič«. - »Tiho, vi druzi: Če na dà jàbuka, ne
jih okùsite: božac te (tisti) ko potipa den.« -
»Bježi, bježi (pojdi) oucòn (kozel), to se ne
djela tàko: usjém (vsém) na 'mà dati,« »Na
ré, na ré (gre)! Bježi ti, jà te parvi.«

Nuna na napòunila krilo, à (ga) daržì z
dvjemi rokàmi. Na notre zabràla orjéhe, ljéš-
nike, jàbuka ano burje. -« Nàte, puòbiči, no
màr (po malo) po mož, ano vidite pjéti (mo-
liti) ano biti bruni (brumni)«. Pa že prej ko
k'jé onà finišala (končala) reči, sousij (vsi)
dan bot (naenkrat) no periscàjo (grabjo s pr-
gišči) von s krila. Usàki o leda (gledà) zbrati

tuò ki ljéušo mu parì (se mu zdì). Gospodinja na se darži tardà za ne spasti na nàzat, ano se smeje vésela. Kàr (kadar) so souse (prav vse), poràbili (pograbili), so jo pustili sàmo, s krilim praznim. Úsaki u zlidua (pregledava) dosti (koliko) orjéhe je zabrau. Pa dan buoji (ubogi) micikan (majčkan) u plače (joče). U njé rivou (mu ni uspelo) zabrati nenči (niti) dneà (enega) ljéšnika. Nuna na à (ga) kliče blizo z rokò ano mo rečé: »Nà še ti puobič,« ano mo dà tri jàbuke, ki je daržala skrite tou sakéti (žepu) od kòtule (kiklje). Itàko so sousi véseli, ano ne redò (gredò) od dné kiše (hiše) tou do druo (drugo).

Paj ljepo vésela več koj puòbiči na je ta nuna. Vistà za kuò (zakaj)? Zuoda (zgodaj), prej koj otroci, so sé (bile) že cetjeri hčera-tice (déklice) jo uprašat koledo. Žej tjem (tem) jem je dala rado. »Ljetos«, je pensala (mislila), »čem imjeti (bom imela) pouno pi-kul (piščet) an malo peteline. Mà (moja) krà-vica na čé mi dati 'dnò bokinico (telé) za porediti Buoh loni!«

Čez dan srenčuvàs dne trupe (gruče) otroké, ki no žujájo (se igrajo) s liješniki: »Par lif?« (pari o dispari). Če kompanj (tovariš) u in-dovinà (ugane), u mà mu dati, tuò ke u darži tou pesti, če né, u mà (mora) te drui (drugi)

dati tikéj (toliko) lijéšnike, ke u njé indovinou (uganil).

Zvéčer te vidiš po pláči (placu) več kosti koj pjéska. So kòsti od ljéšnike ano od orjehe. Ano njédnemu drui (drugi) dan u ne boli trjeboh!

PJERI SEDLJISČAN

U G A N K E

1. Šilo bodilo, v hosti se rodilo, nje jedlo nje pilo, vseglh je živilo.
2. Gruom garmì, šum šumì: bjela močica s pod skale leti.
3. Vidim dvje glavé, dvje roké, šest nogé, deset prstou: kaj te to?
4. Al veš v kateri sod se ne more lit' vina?
5. Od začetka bjela kù snjeh, potlé zelena kù trava, nazadnjo rdeča kù kri. Kaj je tuò?
6. Izbà ima štiri kote, v vsakem kotu sedi po adna mačka, pred vsako mačko so tri druge mačke, na repu vsake mačke sedi po adna mačka. Kulk mačk je v izbi?
7. Na veliki peták sem biu na Starigori in sem videu meniha (frata), ki je z bradò pomjetu cjerku.
— Buohpomajte! al je znareu?
— Ne, saj menihi še spat hodjo s bradò.

(Rešitev ugank na strani 126)

KRISTUS IN SV. PETAR V GORENJEM BARNASU

(Legend a)

Kadar Kristus in sv. Petar sta hodila po Benečiji, sta paršlà tudi v Gorenj Barnàs, truda in lačna. Na pragu njeke hiše je sedeu adàn starčič in molù sv. rožàr. Sv. Petar je parsneu klabúk, se žegnu in parkloniu, Kristus pa je šu le naprej in ga njé še pogledu ne.

Buj naprej, sta srečala dnega puoba, ki je veselo žvižgu in pjeu.

Sv. Petar je šu naprej in ga njé še pogledu ne, Kristus pa ga je prijazno pozdravu an se mu posmejau.

»Kakuò je tuo,« je vprašu sv. Petar Kristusa, »de starčiča, ki je molù rožàr njeste še pogledu ne, an puoba, ki je veselo žvižgu in pjeu, ste takuò prijazno pozdravu?«

- »Starčič,« mu odgovori Kristus, »je vse zapiu in zapravu an sada, ki je star in ki njema ne kì pit' ne kì jest', moli rožàr. Puob pa kadar je čas molit' moli, kadar pa je čas pjet' an žvižgat', puoje in zvižga!«

In Kristus an Petar sta hodila od hiše do hiše prosit kos pulente za kosilo. Domà so bile samé žené, vsi možjé so bli po oštarijah. Žene

STARA CERKEV SV. ANTONA PUŠČAVNIKA
pri Gorenji Mjersi, pri kateri je stala pod lipo »laštra«
ali kamenita miza »Mjerske banke«.

njeso imjele moke za pulento an so pošijale tá dvà popotnika v oštarijo.

Kristus in Petar se njesta moglà previdat za kos pulente in sta muoralà lačna zapustit Gorenj Barnàs.

Od tistega časa, oštarija je za gorenjega Bar-našanja kù kalamìta, de ne more mimo njé, an de če v nji dol sedne, se ne more vič od-trgati od klopi, dokjer ima še kajšno »palanko« v gajofi. An, magar takuò ne, ta boljezan se širi še po drugih vaseh!

L. Z.

Dva prijatelja sta šla pruot Čedadu.

— »Kulku cigaret na dan pokadiš ti?«

— »Od 40 do 50 na dan. In ti?«

— »Jest nobene.«

— »Kulku ljet imaš?«

— »Šestdeset!«

— »S tem denarjem, ki si pokadiu v 60 ljetih, bi biu lahko kupiu velik palač v Čedadu.«

— »In ti, ki niesi kadiu, kulku palaču si kupu?«

Martin: »Kadar muoja žena mi se će parkupit' za me uprašat' sude, mi ocvré narbuj mene dopadljivo jedilo: možgane!«

Lukez: »Vjé na čim si narbuj šibàk!«

NEDIŠKA PRAVLJICA „VIDEM“

Kadar kràj Atila je paršù dol na Laško, je zažgau mjesto Oglej in vse vasi tje do Taja-
menta. Pobiu je tud' vsé ljudi ki njeso mogli
vteč' gor v goré in je porùpu vso živino, takuo
de Furlanija je ràtala velika puščava, v kateri
vič ku tri ljeta se nje čulo petelina pjet'.

Prevzetan ku k'je biu, je teu zazidat', dol
na sred Furlanije, adan velik grad iz katerega
bi mogù gledat' vso laško daželo. Kier povsod'
je bila le ravnina, je ukvazu njegà sudatom
de v osmih dneih mu muorjo narest' adan
brežčič, na katerim bi 'mù zazidal' grad.

Atilovih sudatou je bilo kù listja in trave
in, kier njeso imjeli drugih posod, so hitjel
po noči in po dné nosit' iz potoka Terà pjesàk,
kamanje, prod in zemjò v svojih željeznih
kapah, dokljer njeso nanесли takuo velikega
kupa, de je biu podoban dnemù brežčiču
(hribčku).

Kràj Atila, poprjet ku je začeu zidat' grad,
se je teu prepričat al se iz njegà vidi vsa dažela;
je šu gor na brežčič in se je začeu ogledovat'
na vse kraje. Njegà generali pa so se b'li med
sabo dogovorili de te novi grad bo imeu za imé
to parvo besjedo, ki poreče Atila gor na brež-
čiču. In so ga vprašal': »Al vidiš vso laško
daželo, od muorja do Kanina?« In Atila, potlé

ki je trikrat zalaju, je odgovoriu: »*V I D E M*«. In Videm se imenuje še današni dan, grad ki ga je zazidu Atila in mjesto, ki je nastalo okuole njegà.

DUŠE V VICAH

*Nobedan ne vjerje
nobedan ne vje,
kuò vjerne dušjice
tam v vicah trpé.*

*Kličejo, vpijejo
sem na te svjet,
deb' mogli pomàti
ti živi uon z vic.*

*Kakuò čejo pomàti
ti živi uon z vic,
ki nuoč an dan
za njim' kunejò?*

*Boš videu ti grješnik
kakuò bo huduò:
pustit' boš muoru
posvjetno blaguò!*

*Se boš tresu kù šiba
an še buj ku te prot';
na letim svjete
si stuoru premalò dobruot.*

*Na 'dnim kraju boš videu
Angelce lepé,
na družim boš videu
hudiče strašné!*

*Marija Devica,
pred Tronam klečì;
moli in prosi
za grješne ljudi!*

KRALJ ATILA PRED LANDARSKO JAMO

(Nediška pravlica)

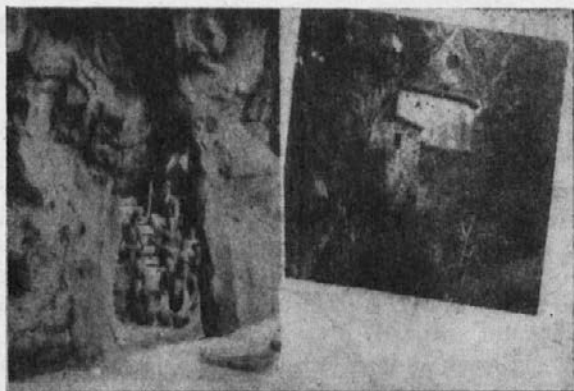
Kadar kràj Atila je šù z njega sudatmi po Nediški dolini dol na Laško, je vse vtjékalo pred njim; za njim njé ostalo nià živega: ne človjeka ne žvine in vse vasi so bile zažgane. Kadar naši ljdjé so zvjedeli de Atila se bliža, so zvljekli gor v Landarsko jamo vič živeža ki so mogli in vsi, stari in mladi, so se prestrašeni gor' not' zaparli.

Atilovih sudatu je bilo kù morjé: vsà dolina je bila čarna od njih. Kadar sudatje so zauo-hal' de gor v Landarskim čelé so ljudjé, so se tjeli spliezit' gor do njih; ljudjé pa so jih najeli s kamanjam an pobili tulku - de skale dol pod čelàm so bile rdeče od karvé.

Atila je biu velik in močan, pa takuò gard de je djelu strah. Imeu je gobac kù pàs, in pred vsako besjedo je trikrat zalàju.

Kadar so mu povjedal' de ljudjé, skriti gor v Landarski jami, so pobili tulku njega sudatu, ga je parjela tajšna jeza, de je škripu z zobmì in je grizu vsakega, ki mu je paršù blizu, kù vstekli pàs.

Spljezu se je gor na Bijaški grad in, potlé ki je trikrat takuò strašnuò zalaju de se je odmjevalo po vsi dolini, se je obarnù pruo

CERKEV SV. IVANA KRSTNIKA, obešena kakor ptičje gnezdo v skalovju pri Landarju, pri vhodu v Landarsko jamo. Stopnišče šteje 115 stopnic.

Na levi strani vhod v jamo in predzgodovinska peč, ki je služila ljudem, ki so se zatekali v jamo v nevarnih časih.

Landarski jami in je zaarjù: »*Se ne gànem odtuod dokjer ne vsi prideta duol' z jame de vas zasječem na kosé, al pa ne vsi crkneta od làkote tamgor.*«

Je šlo naprej vič tjednu in gor v jami je začeu zmankovat' živež; ljudjé so začeli obupovàt' an so nuoč an dan molili in prosili sv. Ivana Karstnika, de bi jih rješù iz te stiske. Tudi pobožna slovenska krajica Vida je po-

kléknila pred podobo sv. Ivana in ga prosila za razsvetljenje in pomuoč. Potlé je vzela v roké te zadnj kaznénik pšenice, je stopila tje na rob od jame in je na ves glas zauekàla pruoť Bijačam, kjer je čaku Atila: »O ti človješka zverina! Še če boš čaku tulku ljet kulku je zrn pšenice v letim kaznéniku, ne dočakaš de nas boš zasjeku na kosé, al' de crknemo za làkotjo, kier živež nam parhaja od zad', po jami.«

Atila je vjervu slovenski krajici Vidi, de živež ji parhaja po jami od zad': je še trikrat srepuò zaláju pruoť Landarski jami in potlé se je vzdignu s vso njegà žverinsko golaznijo an je šu dol' na Laško. Za njim je vse gorjelo, takuò vsa Nediška dolina je bila tri dni pokrta s kadižom (dimom).

Takuò, s pomočjò sv. Ivana Krstnika, vsi Slovenj so bili rješeni od gotove smarti. Za zahvalit' sv. Ivana za to gnado, so zazidal' tamgor' v jami adnò lepò kapelico njemu na čast, an so se objubil' de vsako ljetu, na njegà praznik, bojo hodili s precesjo ga častit v Landarsko jamo.

V Landarski jami se more še videt' stopo, kjer so naši ti stari tukli pšenico v Atilovih časih, in peč (foran) v katerim so pekli kruh.

MATAJURSKI „HOSTNJAKI“

(P r a v l i c a)

V starih časih je bila v Matajуре adnà sama hiša. V ti hiši je stau samuò adàn mož, ki je po ljete oucé pàsu in rjepo sadiu. Paršlà je bila adnà huda zima: Malega mjesca (februarja) se je bilo nasulo na metre snegà, de tist' mož njé mogù odprjet' ne vrat' ne oknà. Zapàrt v svoji hiši, potlé ki je pojedu vso »bizno« in ves drugi živež, ki ga je imeu v hiši, bi biu muoru umrjet' za lakotjo, če adàn njega parjateu z Maser se nje biu zmislu nanj, in nje biu paršù ga rešavat'.

Tenčas Matajur nje biu gou kakor današnj dan ampak je biu ves oblječen s bükovo hostjo. Tistemu možu so pravli »hostnjak«, kier je živeu v hosti. Tjedor so začeli hodit' še druzi ljudjé, sječ hlode in kuhat' uògje v »kuotah«. Napravli so si bajte al »kazone« in takuò je počasi ràtala cjela vas, kateri so vzdjel ime »Matajur«. Tem ljudém so pravli »hostnjaki«, zatuò skoro vsi Matajurci imajo prejima »Gosnjak«, ki je paršù iz besjede »hostnjak«.

V Matajurskih hostah so takrat prebivali tudi »škratje«, vesne, krivopete in balabanti, pred katerimi Matajurci so bili njimar v stra-

SKOF se vrača iz cerkve sv. Ivana Krstnika iz Landarske jame.

hu. Vičkrat so ponoč' čuli ropotat' uoziče, s katerimi so se »balabanti« vozili dol z matajurskega varhà.

Od »Balabantou« se pravi tudi tala: Dva matajurska puoba sta bila šlà krast grozdje v Ruonac. Kadar, ponòč, sta se vračala damù, tam na »Turine« (ravnicà za Barci) sta začula letjet za sabo Balabantarje. Vsa prestrašena, sta teklà kar sta moglà za prit' do 'dnegà velikega tapolà, ki še današnji dan raste tam.

Adnemù puobu se je posrečilo zacajtan se spljeziti gor na tist' tapù, temu drugemu pa ne. Telega nesrečnega puoba, ki je biu na tleh, so Balabantari par ti pričì raztrgali na kosé in zatim so se vsò nuoč igrali z njegà kostmì: si jih metali adàn drugemu po luhtu s tajšno močjò, de so žvižgale kù kugle od pùše. Adnà tistih kostì je sfrčala takuò blizu tistega puoba, ki je cagàvu od strahu gor na tapòlu, de jo je parjeu v rokò in jo vtaknù v »gajofò« (žep).

Balabanti so se takuò igrali s kostmì tistega nesrečnega puoba dotuod nje v Matajure zazvonilo sveto jutro. Kadar pa so čul' zvonenje, so hitro zbral vse kostì in jih zluožli kupe takuò de tist puob je ratu kù k'je biu poprjet ki so ga bli raztrgali. Mankala pa jim je adnà kuost od nogé; povsode so jo iskali, pa je njesò mogli najt', kjer jo je imeu u »gajofi«, tisti gor na tapòlu.

Kier njeso mogli drugač, na mesto kosti so hitro vtaknili puobu v nogò adàn kos bazovinnovega hloda, so srepuò zavriskali in izginili tje v host.

Tista dva puoba, ki sta se tresla od strahù ku šiba, bledà kù zid, sta teklà ku vjetar prut Matajuru, sta se zakloštrala v hišo in se parsegla de ne puojdeta ankul vič krast grozdja v Ruonac. Parsegla sta bila med sabo, de ne bosta nobenemu pravla, kaj se jima je bilo zgodilo. Pa na Matajurski senjàn sta se bila obadva opila in skregala. V jezi, tisti ki se je biu rješù gor na tapòlu, je jau temu drugemu: »Muč, muč norac! Saj imaš bazovinovo nogò.« Prelomù je prisego in par ti priči se je zvarnù martu dol na tlà.

Nepuoboljšljivega pijanca je sreču fàmoštar, ki o vsaki priložnosti ga je kregu de zapravja premoženje in de s cajtam bo spraviu družino na ejesto. Uprašù ga je: »Kakuò je, Martin, kakuò je z družino?«

Martin : »Vjeste, gospuod fàmoštar, vso družino sem na nogé spravu.

Famoštar: »Čast Bogù de si se spametneu! al si kjek pouerbu? Al si zadeu 'totocalcio'?«

Martin : »Ne, gospuod fàmoštar: vse »kandreje (stolice), ki smo imjeli v hiši, sem prodau.«

STRAŠILA PRI „MRTVAŠKEM STUDENCU“

(P r a v l i c a)

Flip Balantu njé biu od tistih jágru, ki hodijo na jago samuò tu nedejo po maši; on je po celé dneve prehaju od doline do doline, od bregà do bregà in pounokrat jé še spau tam pod kajšnim čelàn tje v hosti.

Ljudjé so ga imjel' za kuražnega in še sam se je vièkrat pohvalu de b'se ne bau, če bi ga paršli vsi paklenski hudiči strašit.

Ankrat se je vraču damù iz Ruonca ponòč: nebuò je bilo jasno in sijala je luna. Kadar je paršù do studenca, ki mu pravijo »mrtvaška uodà«, je teu se odpočit in napit frišne uodé. Takrat se je spuòmnu de studencu pravjo »*mrtvaška uodà*« zatuò kier v starih časih, kadar Matajurci so muorli nosit' podkopavat marliče v Špjetar, so počivali pri tistem studencu.

Kadar je mislu na tuo, je zagledu pogarnjeno blizu studenca adnò veliko rijuho, na kateri je biu adàn ljep kùpac zlatniku, ki so se bliščali ob lùninem svitu. Flip je kù okameneu od strahù in je začeu premišjovat al vteč' al pa pogràbit zlatnike in ràtat bogàt. An takrat začuje iz bližnjega garmièa adàn glas,

ki mu pravi: »Flip, če spraviš kupe vse štiri koncé rijuhe, vsi zlatniki bojo tuoi; pa se ne vstraši tegà, kar boš videu in slišu.«

Gor na tele besjede, Flip se je spuomnu, de vsi ljudjé ga imajo za kuražnega in da »se ne vstraši an če vsi paklenski hudiči ga pridejo strašit«. - »An bo kar bo,« je mislu, »le zlatnike de b'mù odnest'«.

An je odluožu dol na tlà pušo, je počas' parstopu h rijuhi, je previdno parjeu adàn konac rijuhe an ga je vrgu tjé na sred. An takrat se je stresla zemjà pod njegà nogami, in je zagarmjelo kù de b' bila huda ura. Flip je pobledéu, pa se je spuomnu besjed, ki je ču iz garmiča: »pa se ne vstraši tegà kàr boš videu an slišu«. Je lepuò parjeu še drug' konac rijuhe an ga vrgu tje na sred. In takrat je začelo gorjeti okuole an okuole njegà in iz ognjenih plaménu stuo an stuo ognjenih kač je sikàlo pruoť njemù, za ga oklat'; tam v bližnjim bukòvju je srepuò tulilo brez števila lačnih vukou, kù de b' ga tjel' snjest'.

Zemjà se je tresla, kače so sikàle pruoť njemù za ga oklat', vukuovi so tulili za ga grizt'; vsi hudiči so paršli za ga prestrašit'. Flip je videu pred sabo ljep kùpac zlatniku in je pomislu na »nič se ne buoj tegà kàr boš videu in slišu« an je hitro parjeu za tretj ko-

nàc rijuhe an ga vrgu tjé na sred. An takrat je vse vtihnilo: izginili so ogenj, kače, vukuo-
vi an vsi vrage, an Flip se je znajdu sam pred
kùpcem zlatnikou. Takrat pa je ratu zarjés
kuražan. - »Hvala Bogù de se njesem vstrašu
tegà, ki sem videu in slišu,« je jau sam par
sebé. - »Kaduò bo muoja gliha sada, ki bom te
narbuj bogati gaspuod cjele dažele?«, je mislu.
Se je biu že spregnù za zvezat kupe koncé od
rijuhe, kadar se je oglasiu adàn močan glas iz
bližnjega garmiča: »Flip, poglej gor nad tvojo
glavò.« Flip se je hitro zraunù an pogledu:
zagledu je nad glavò an mlinski kaman, ki je
biu bui velik ku matajurska Cjerku, an ki je
biu parvezan za an las. In spet glas iz garmiča:
»Vtec' (beži), vtec, Flip, ki če né bo tuoja
zadnja ura!« Takrat Flip se je spotiu od stra-
hù, se nje vič zmislù na »se ne vstraši tegà
kàr boš videu in slišu« in je hitro skočù izpod
kamana. Kadar se je nazai oglenu, nje videu
vič ne mlinskega kamna, ne rijuhe, ne zlat-
niku; videu je le studenac in luno, ki se je
svjetila v uodi. Velika žalost ga je parjela,
kier se je vstrašu tistega presnetega kàmana
in takuò zapravo suojo srečo. S souzami v očéh
je pobrau gor suojo pušo an je teu iti pruo
duomu, kadar v bližnjem garmiču se je spel
oglasiu tele žalastni glas: »Jojmené! že petstuo
ljet sem čakala telega dné za bit' rješena iz

vic. Ti Flip, te narbuj kuražni mož cjele da-
žele bi biu me rješü, če b' se ne biu vstrašu
tistega nesrečnega kàmana; jest bi bila rješena,
ti pa bi biu bogàt. Kadar sem bila na letim
svjete, sem bila preluožla adàn konfin za adàn
pedin tje na vašo senožet an zatuò muorim šelè
tarpjet v Vicah. In sada bom muorla naprej
tarpjet an čakat, de adàn tičjac bo parnesu
v kjùnu dnò bùkovo sènje an ga spustiu na
zemjò. Iz tegà senja bo zrastla bukva, ki bo
doprneslà drugo sènje. Tuole drugo sènje bo
odletjelo na zemljò an bo zarodilo drugo bu-
kvo. Iz te druge bukve bo padlo tretje sènje, iz
katerega bo zrasla tretja bukva, an kadar ta
bukva bo stara stuo ljet, pride človek, ki jo
vsjéče, zažaga v daské, iz katerih naredì adnò
zibjelo za suojga otročiča. An kadar te otročič
zraste, postane mašnik, an tisti dan, ki te no-
vomašnik bo pjeu novo mašo, jest bom rješena
iz vie!«

Flip Balantu se je ves žalostan povarnù
damù an je nuoč an dan premišljavu o tisti
ubuogi duši, ki je že tulku ljet tarpjela v vicah
zavojo, ki je bila preluožila konfin, in je pri
vsakem rožarju zmolù po adan očenaš za tisto
dušo an vsake kvatre je stuoru zmolit po dnò
mašo za njo.

ŠKRAT IN JAGAŘ

(Nediška pravlica)

Flip Balantu je biu adàn tih narbui kuražnih jagru v Matajure, pa tud' njegà je marsikadà uozù Škràt.

Njekšno nedejo je biu šu na jago že prednèm. Prehodù je vse planine, vse travnike, vse host' okuol' Matajura, pa nikjer nobenega sledù od zejca.

Kadar trudan, lačan in žalostan se je vraču damù, je zagledu na dni skali adnega možjiča v 'rdečo oblječenega, z rdečo kàpco, ne buj velikega kù tri pedine. Možič se je režu pruoť Flipu in mu je kazù jezik.

Flip je hitro zastopu de tist možič je biu Škratac, ki se mu je špot djelu, kier je šu prazan damù. Flipa je popàdla jeza; je namiru pušo in vstrelju pruoť možiču. Rdeči možič je uloviu vse kugle v pest in jih je vàrgu spet pruoť Flipu. Spet je Flip vstrelju in spet mu je škratac vàrgu kugle nazaj. Ves razkačan od jeze, je Flip skoču pruoť škratu za ga omlatit' do smarti; pa kadar ga je teu zgrabit', se je tele spremeni v zejca in je začeu teč gor po brjegu, de se je kadilo za njim. Flip je teku za njim in streju kàr je mù. Takuò, zejca naprej in Flip za njim, dok' njesta paršlà

gor na varh Matajura. Zejac se je partisnu v njekšan garmič in Flip je sednu na adàn kaman in čakù z namirjeno pušo. Paršlà je tamà in o zejcu nje bilo ne duha ne sluha. Flip se je muoru podàt'; pa kadar je teu gor vstat' za iti damù, se nje mogù odtargat' od kàmana na katerim je sedeu. Zastònj se je upérju za gor vstat' in takuò, vso nuoč je muoru sedjet na tistim kàmane. Skadila se je vsa njega kuraža, tresu se je od strahù de kì bò; molù je rožàr, molù je za te narbuj zapuščene duše v vicah. Premišljavu de kakuò ga je škrat uozù in opravu an je spoznù de Buoh ga je poštrafu zatuò, kier tist' dan je šu na jago brez bit' pri sveti maši, četud' je bila nedelja. Ves obupan se je obarnù pruot Mater' božij na Starigori in jo je na vso muoč prosù, de naj mu pomaga še ankrat gor vstat; in se je objubu Materi božji na Starigori, de zanaprej ne puojde nikul vič na jago brez maše ob nedejah. In takrat je že zvonilo jùtarnica tam na Tarčmune in Flip je mogù gor vstat' in je leteu damù dol v Matajur, an že drug' dan je šù na božjo pot na Starogorò za zahvalit' Mati božjo, de ga je rješila od Škrata.

JUTARNJE STRAŠILA

(P r a v l i c a)

Stari mežnar Podrjeka je biu vâjen zvonit' jutarinco zlo zguoda, kadar je šelê tamà. Tuò je bilo vseč ljudém vse doline, posebno pa gospodinjam, ki takuò so vjedle kadà je biu cajt vstat' za iti krave must', in tistim, ki so imjel' za nest' sadje na targ dol v Čedad.

Imeu je navado, de potlé ki je odzvoniu, je posedeu na zidiču za cjerkvjo dotuod ki se nje začeu djelat' dan, in molù za te renke, ki so bili podkopani v spodi stoječim britofu (podkopališču).

V svojih molitvah ni ankùl pozabu na renkega Marina Lahovega, s katerim sta v svoji mladuosti vičkrat prehodila vse Harvaške, Uogarske in Pemske dažele, kadar sta od vasi do vasi, od hiše do hiše prodajala platno in drugo blaguò in takuò zaslužila trkaj denarja, de sta obà moglà zazidat' hišco in kupit' tiste premoženjace, na katerim sta mogla naprej živjet' brez skarbi. Bila sta kù brata, dan drugemu sta si pomagala, skupe se trudila, skupe tarpjela in skupe služila, takuo de kadar Marin je umrù, Miha Podrjeka je biu bui žalostan ku Marinovi sinuovi. Za nobenim mrličem njé takuò dugo zvoniu po duši, za nobenim njé

takuò goreče molù. Tud' nobenega nje pustiu podkopat' blizu Marina, kier je teu bit tud' podkopan blizu svojga zvjestega parjatelja za bit' združen z njim tud' po smartì.

Nje nobeno jutro zmanku očenaš tudi za renkega Perina Dolinarjevega, s katerim sta bila tri ljeta skupe par sudàtih. Ga njé mogù pozabit', kier renik Perin njé ankul' parjeu od hiše denarja al blagà brez ga razpartit s svojim vaščanom, takuo je biu dobrega sarcà! Pa tud' tadomà sta bila rada skupe, posebno ob nedejah sta si rada plačovala adàn drugemu bučo vina v znamunje prijateljstva in kupe pjela ljepe slovenske pjesmice. Zgodilo se je, de njekšno jutro, kadar, kakor po navadi, je sedeu na tistem zidiču in molù za renke parjatelje, je začù njekšno čudno šumenje in stokanje na zdolstoječim britofu.

Je napeu ušesa de bo ljeuš' čù, se spregnù an gledu tje po grobiščih za videt kaj se godì. Njé videu nič posebnega, kier je bila šelé tamà; je pa odločno slišu njekšno čudno stokanje, kakor človjeka, ki joče. Zmrasčilo mu je po vsem živuote in je biu prepričan, de čuje stokanje in jokanje tih renkih. Ves prestrašen leti gor u faruž, pokliče gaspuoda nunca in, tresoč se od strahù, mu povjé, de dol na britofe se čuje stokanje in jokanje tih renkih. Gospuod nunac se mu je posmejau in se je začeu

norcà djelat' s njim, de mu se mješa v možganih. Miha pa je naprej trdiu, prepričan, de dol na britufe resnično straši in je silu gospuoda nunca, de naj gre s njim dol na britof gledat al njé rjes, kar mu pravi.

Nazadnje gospuod, četud' ne prepričan, se je vdau in šu za Mihom dol na britof, prepričan, de se bo smejau svojmu mežnarju, ki na stare dnì je začeu bit' strašljivac.

Kadar sta paršlà do vrat britofa, sta se vstavla in poslušala. Rešnično sta čula stokanje in jokanje: mežnar in gospuod. Takrat tudi gospuodu je zmankala besjeda in žvuot mu je zmasčù od strahù. Sam nje vjedeu kaj naj bi stuoru: al utéku damù al pa šeu naprej u britof. Je nekulku pomislu in, kadar se mu je povrnilo njek kuraže, sta zmolila s mežnarjem očenaš za tisto dušo, ki je stokala in jokala, se prijela za rokò adan drugega in počas' šlà naprej pruo tistemu kraju, odkoder se je čulo stòkanje. Kadar sta bila že blizu in sta že zagledala v temì kakor adno sjenco človjeka, ki kleči; gospuod kaplan se je žegnu in je jau na glas: »V imenu božjem: ti duša, ki trpiš in jočeš, povej kakuo b'ti mogli pomagat' iz trpljenja!« In kadar leta duša, ki je klečala pru na grobišču renke Lize Lesjakove, je začula človješki glas, je vsà prestrašena skočila na nogé. In takrat mežnar in gospuod njesta

vidla pred sabo duše Lize renke ampak njé živega možà Jakoba, ki je biu sljep že deset ljet in je biu paršù molit za njegà renko Lizo, katere njé mogù pozabit'. In sljepi Jakob, kadar kaplan ga je uprašu de zakaj je paršù na britof molit po temì, mu je odgovoriu: »Za mé, gospuod nunac, jé tamà tudi opudan, kadar narbuj sveti sonce in zatuò za me prit' molit' o pounoči al opoudné je vseglìh!«

In današnji dan vsi teli brumni ljiudjé: Gospuod nunac, mežnar Miha, Marin, Jakob, Liza, Perin Dolinar mirno počivajo v domačim britofu in se pogovarjajo de kakuò lepuò je bilo v njih časih, kadar nje bilo tulku sovraštva med ljiudmi.

Tinac : »Kulk ljet imaš?«

Tonina : »Trindvajset.«

Tinac : »Kakuo tuò? saj si mi že pred štirimi ljeti rekla de jih imaš 23?»

Tonina : »Sigurno; jest njesem od tistih, ki pravjo vsakikrat drugače!«

Očà je šu obiskat sinù, ki je biu v šuolah v mjestu in ga je skregu de pemalo študira. Pokazu mu je ràtingo de kulku je muoru zanj plačat.

Sin pa mu je odguovorju: »Saj pru zatuò študiram manj ki morem, de ne bo previe speže!«

PEČANSKA MORA

(Pravljičica)

Morè so stare, suhe, škrbaste ženske, z debelimi očmi, sključene kákor povjerak, ki po dnevu prebivajo po jamah al med skalami suhih potokou, na sjenčnih straneh, kjer ne nikul séje sonce. So hudobne in neusmiljene ponočne ženske, ki njemajo druge službe kúkar martrat' ljudi an jim stuort tarpjet'. Po avemariji veljezejo uon z njih jam, ogrnjene s čarnim plaščem, an po luhtu zletijò po vaséh; se vstavjajo pred hišnimi vratmi al pri oknih in poslušajo al tam notri ječi, stoka al jemanejče kajšan bounik.

Kadar morà zavoha bounika, se zmuzne notrè po kajšni škarbini al skuoze kjučavnico an lepuo sedne gor na rebra bozega bounika an ga pešta an ga muška, de ne more sopst al pahtjet', dokier ga ne zaduši. Tuò djela posebno če u kambri nje luči. Zatuò kadar hišni čujejo de bounik težkuò sopè an jemanejče, hitro paržgejo luč an, če spì, zbudijò bounika, de ga ne morà zaduši.

Morè se vsì bojò, kier nosi okuole smart in nesrečo. Kada, zvečer, zaspani otrok joče in se ne vje kaj mu je, ga mama pomiri s strašilom: »*Muč' muč', de te ne bo čula morà,*« an tudi

popotnik, ki se ponoč' vrača damù, trudan an potan se boji de mu ne pride slabo an de ga ne začne peštat' morà.

Dostkrat' morà obsjenča kako staro, gardo, škarbasto ženjico, ki se nje moglà oženit' an prebiva v nji. Odtuod tala nesrečna tetà, rata škodljiva ljudem še buj kukar morà, kier hodi tud' po dné.

Takuò, pravijo de nje dugo odtuod, v mali vasici Pečnjé, blizu Matajura, je živjela adnà ubuoga an stara vedranka, ki se nie moglà oženit kier je bila rjeuna an gardà. Ostala je sama na svjete, an, za se preživjet', je hodila po hišah prosit' ubuogajmé al petjat'. Kier je bila zlo gardà an kébasta, ljudjé so začeli guorit' de jé morà, de hodi petjat za de zvjé kjé je kajšan bounik, za de ponoč ga pride »peštat'« Povsod so jo poznal za »pečansko morò«, povsod' so se je bal'. Kadar je paršlà v vas, otroc' so se skril', gospodinje so zakljé-pale hiše za de pečanska morà ne pogleda notre. Njekšankrat je bila pogledala u Toncinu hljeu, in krave so bile zgubile mljeko; njekšno nuoč je huduò »peštala« mlinarjevo nevjesto, ki se je bila previç štrukja najedla. Drugo nuoč je bila skor zadušila hlapca Arneja, ki se je biu previç' žganja napiu, an takuò naprej, de po vseh vaseh so se je bal', an nobedan je nje teu pod strjeho.

Njekšankrat v Starmici je najdla vse hiše zaprte an je muorala trudna, lačna an žejna, iti naprej tje u Ložac. Kadar starmiški mežnar, ki jo je špegu skuoze oknò, se je zavišu de je šlà uon z vasi, je leteu gor u cjerku po kotlič žegnane uodé an je hodù gor an dol po vasi an kropiu s žegnano uodò, tode k'je hodila »pečanska morà«. Bregantova Marijana je nabasala žerjavico v ponvò, je ložlà na žerjavco svetega Ivana rože, ojko in druge žegnane travé an kadila gor in dol po vas, an takuo »pečanska morà« je šla skuoze Starmico brez nesreče.

Tisto ubuogo »pečansko morò« ki v rojstnih bukvah je bila pisana za Mineo, nezakonsko hči Vance Ložčakove, so jo najdli martvo v njekim kazonu blizu Liuka. Ubuoga in nesrečna Minčica, ki nje bila v stanu še za zmotiti uodé pohostnemu tičacu, je umarła od mraza an lakote, zavojo neumnosti ljudi, ki so vjervali u neumne vraže.

Jàgarja Martina Kòšparja, ki ves dan nje biu nič ubiu ga je bilo špot prit damù s prazno rokò. Je šù v adnò veliko mesnico (bečarijo) in je vprašu mesarja de naj mu prodà adnega jereba. Mesar mu je odgovoriu, de je že vse prodau. Ponudiu mu je dvje velike klobase. Martin pa mu je odgovoriu: »Kakuò naj povjem ženi domà de sem streju klobase?«

TE DROBNE SUZIJCE

BARNAŠKI ZVONOVI

an te žalostni jok!
Sem žalostna za umrjet':
počaki muoj puobič
naj vzamem slovuò,
poberem suoj gvantac
an puojdem s tabò.

pru milo zvon'jò,
zavišno mojo jubco
pod zemjo nes'jò.
Na-le jo, na-le jo,
bom rajžu za njò:
zvoniti bom pustiu,
kropiti pa ne:
kropile jo bojo
le moje suzé!

NEDIŠKA DOLINA. Na levi Dolenji Barnas z romarske cerkvijo M. B. Tolažnice žalostnih. Na desni Sv. Peter Slovenov (173 m). Desno od Šempetra je Sovodnijska dolina s prehodom »Polava« v ozadju, pri meji Jugoslavije.

STRUPENA ŽENA

(stara Mersinska)

Lan' sem se ožénu,
magar' b' se ne biu;
ženà me ne kù tùče,
sem še 'no malo žiu.

Kruha sem jo vprašu,
pa ona ga ne dà;
za lasè me povlječe,
uòn s' hiše me veulječe.

»Bargeške« dol mi sljéče
s palco od zad' m' jih dà;
vsega me zasječe,
sem speka kruha sit.

Foram se je podrù,
ne vjem kì b' začeu;
baba mi je umàrla
sem speka jest veseu.

Peč smo porunàli,
hvala bod' Bogù;
babo podkopàli
juhù — juhuhuhu!

»NE HODI VIČ V VAS«

Pod muostom je uodà
na muostu je led:
kakuò bom preplavu
tjé h muojmu deklet?

Mornarja sem upràšu,
za vojo božò,
de me preloži
čez globoko uodò.

Prešentan mornar!
kakuò m' je jàu?
»Če plavat' s' biu znù,
s biu tjé h nji mogù;
kier plavat ne znaš,
ne hodi vič v vas!«

PUST PRIDE AN PASÀ,

jubca čaka tam domà.
Pride Pepeúnjica,
jubca ostane samjica.
Muč, muč:
pride Velikanuoč,
de jim prid'jo
puobje na pomuoč!

ROŽMARIN SE JE
POSUŠIU

*suoŝga listja njema vič,
an tuđ' muoj puobič
me je zapustiū,
ta pr sarcu me njema vič.*

NA MIJI

*Muoj fant je zapjeū
tam v Lomu na pot:
jest sem zavriskàla
tam v Miji, na Vesok!*

SEM STARA, SEM
STARA,

*imam trideset ljet,
fantje me pušcajo,
mi nečejo pjet'!*

NOVIČI GREDO!

*Oj mama, oj tata
noviči gredò.
Kaj jim damò?
»Štrùkje z mokò!«*

MIHA Z BORJANE

*Miha z Borjane,
'mà hlače razprane,
'mà pernast klabùk,
mu pravjo »Kukùk«!*

ZAURISKNI NA GLAS!

*Kàr prideš skuoz' vas,
zauriskni na glas:
zauriskni an zapuòj,
de bom vjedla de s' muoj!*

NA KVESTURI:

Gospuod komisar, včera sem zadàū de so mi ukradli adàn milijon lir; donàs pa vam povjem, de san jih biu zgubiū an potlé spet najdiu.

Komisar: Prepòzno, tatū smo že zaparli!

SVETOVIŠARSKI PASTIR

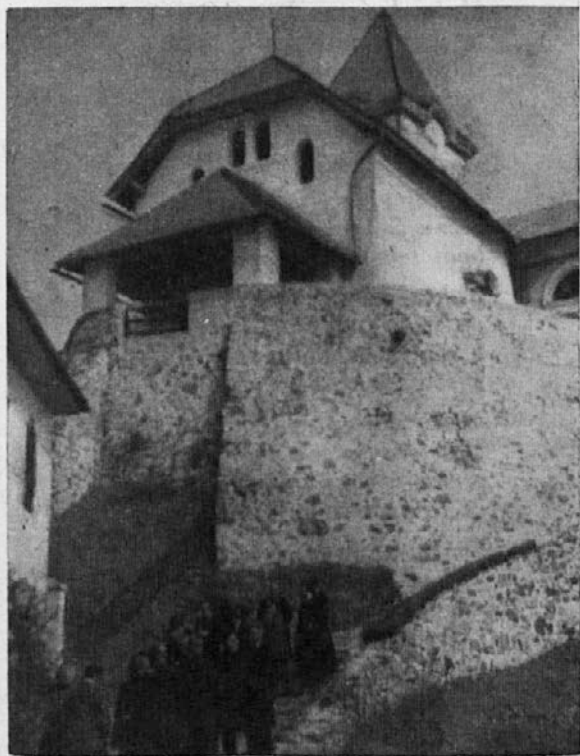
*Na Višarjah, na Višarjah
je v večernih zlatih zarjah
pel v planinski sladki mir
pesem Žabniški pastir:*

*»Sobota je svet božji dan,
Mariji je na čast izbran,
ki je rodila Jezusa,
vsegà svetà Zveličarja.*

*Marija, Mati ljubljena,
kaj naj pastir ubog ti dà,
da bi vesela bila ti,
Marija sedem žalosti?*

*O, če bi mogel, meče vse
bi tvoje vzel, naj bi srcé
čutilo moje jih mladò,
da ž njimi služil bi nebò!...*

*Na Višarjah, na Višarjah
je v večernih zlatih zarjah
pel Mariji v sladki mir
pesem žabniški pastir.*

ROMARSKA CERKEV M.B. NA SV. VIŠARJAH.
Duhovniki iz Beneške Slovenije po novi maši beneško-
slovenskega novomašnika Petričiča Lovra 17. avg. 1952.

Šla so leta, na Višarjah
je pastir - puščavnik živel,
sključen že in ves osivel
vedno še v večernih zarjah
je Mariji pesem pel:

»O Marija, ki izbrala
na Višarjah si svoj dom,
večna čast in večna hvala
bodi tebi z Jezusom!

Kakor nekdanj sem ovčice
pasem, Mati, misli zdaj,
k tebi kažem jim stezice,
k tebi, k tebi v sveti raj.

Meče tvoje premišljujem,
Mati sedem žalosti,
grehe svoje objokujem
in te prosim milosti.

Ko potečejo mi leta
in bo konec mojih dni,
Mati dobra, Mati sveta,
z Jezusom mi raj odprì!...«

Šla so leta, na Višarjah,
ko je še k Mariji vzdihnil,
je pastir puščavnik utihnil
in je šel, da v večnih zarjah
bi Mariji pesem pel...

J. Lovrenčič

BOŽIČNA IZ MERSINA

*Tam stoji te vartac,
vartac ogradjèn;
te vartac je pun rožic,
z rožcam' je nasajèn.
Tode pride angel,
te angel gor' z nebes.
Te angel je vtrgu rožco,
to rožco dišòčo:
podau jo je Mariji,
Mariji Devici.
Marija jo je dahnìla,
zanosila Jezusa.
Devet mjescu ga je nosila,
cjelih mjescu devet:
to nuoč ga je rodila,
to nuoč, na Sveto Nuoč.
To nuoč ga je rodila,
to nuoč, na Sveto Nuoč.*

O TI GRJEŠNA DUŠA,

*kode te hudič skuša?
Pojdi z mào na goro to:
gor na vrhu gore té,
raste Martra Božà,
uonka teče uodà in kri:
Jezus za nas smrtno trpì!*

*O ruomar muoj,
'dno malo časa postuoj:
poglej Jezusa ranjenega!
Poglej, nehvaležni otrok,
kakuò je tuoi grjeh vesòk!
Jezus, dajmi gnado se spokorit',
in h tebe v nebesa prit'!*

»ŠE 'DNO ROŽ'CO TI BOM DALA«

*Te pozdravljam jübica,
te pozdravljam zadnikrat;
Morebit' de se še boma vidla,
morebit' de nikul vič.*

»Še 'dno rož'co ti bom dala
za to rajžo žalostno.

*Za klobuk t' jo bom pripela
s to zlato klänfico,*

*de t' je ne bo vjetar nesu
kadar čez muorje rajžu boš.*

*Sedam ljet sma se ljubila,
zdaj te muorem zapustit':*

*kam pa puojde duša tvoja,
če me zapustiš?*

V črnem paklu bo gorjela!

REZIJANSKA NEVJESTA

*Našo Minco žénimo,
čez Bjel' Patòk jo péjemo,
veliko doto ji dàjemo:
štijeri kòšpe vse hudé
an duoje stare še dobré.*

*Ta dina dana dùnkica,
Minčica Bučankica!*

*Per nas je dobra dežélica:
uònka z skute mauto djelamo,
uònka z sjera zide zidamo.*

*Ta dina, dana dùnkica,
Minčica Bučankica!*

*Te k'če iti v rezijansko vas,
muore lošti metlò za pas
de pred sabo pometé
de se v smetì ne zamedé!*

*Ta dina, dana dùnkica,
Minčica Bučankica!*

SVET' ANTON OSLEPI HUDIČE

*Svet' Anton jé imeu ljeta tri,
usé je vjéu kar mu je reči;
svet' Anton je imeu sedam ljet
an je šù na šuolo Videmsko.
Usjém šuolarjem je šuolo preuzeu.
Usì šuolari so mu rekli:*

»De ti Anton si u pakù prodán
poprjet ku s' biu na svjet' rojén.«

— »Počákajte usi šuolari,
grem muojo mater uprašat':

»O mat', al jé rjes tuò?«

— »Ja, muoj sin, rjes je tuò;
magàr de rjes b'ne bluò.«

— »Mati, bješte u Réberco,
runajte palco ruomarsko.«

Mat' je šlà u Réberco,
nardila je palco ruomarsko.

Anton je šù po svjete ž njò,
je paršu pred uràta paklénska.

Uónka je veljézla hudobà:

»Anton, al češ mené služit',
al češ Bogù služit'?«

Anton se je potipu pod pàskico,
uonka je venésu flàškico,

tje po pàklu je pokropiu,
usé hudiče je oslepiu.

.

Pej Petar dušičice,

kù pastirac učičice

na to muòrje šarokò.

Buoh nas var' od strafinge,

Buoh nas var' od strafinge,

an svet' Anton ta z Padove!

ALI VEŠ KDO JE IZNAJDIL?

Očale - Salvino degli Armati	leta 1280
Štampo (tisk) - Gutemberg	» 1438
Mikroskop - Jansen	» 1590
Barometer - Torricelli	» 1643
Termometer na merkur - Fahrenheit	» 1714
Termometer centigr. - Celsius	» 1742
Kalamito - Franklin	» 1752
Litografijo - Senefelder	» 1800
Električno luč - Dalvy	» 1812
Električni motor - Jakobi	» 1834
Pisalni stroj - Faucault	» 1843
Telegraf - Morse	» 1843
Telefon - Meucci	» 1857
Dinamit - Nobel	» 1867
Mikrofon - Hughes	» 1878
Gramofon - Edison	» 1878
Fotografijo - Lippmann	» 1891
Telegr. brez niti - Marconi	» 1895
Radio - Peter in Marija Curié	» 1898
Areoplan - bratje Wrigt	» 1903
Insulino - Bantig in Macleod	» 1921
Streptomycin - Waksman	» 1943

KOLIKO ČASA JE POTREBNO, DA ŽELODEC PREBAVI (POCÉRA) SLEDEČA ŽIVILA?

kruh	3 ure in 30 minut
polento	3 » » 30 »
mleko (surovo)	2 » » 15 »
mleko (kuhano)	1 » » 40 »
sir (ser)	3 » » 30 »
maslo	3 » » 30 »
jajce kuhano	3 » » 30 »
jajce surovo	2 » — — —
riž	1 » — — —
krompir	3 » » 30 »
mesò kuhano	4 » — — —
mesò svinjsko	4 » — — —
mesò pečeno	3 » — — —
kokošje mesò pečeno	2 » » 30 »
kokošje mesò kuhano	2 » » 15 »
kozličevo meso	2 » » 30 »
jetra	2 » — — —

VELIKOST IN PREBIVALSTVO SVETÀ

Evropa	10,050.000 kvadr. km	-	530,000.000	prebivalcev
Azija	44,010.000	» »	1,238.000.000	»
Afrika	29,800.000	» »	172,000.000	»
Amerika	42,000.000	» »	302,000.000	»
Avstralija	8,960.000	» »	11,000.000	»

TEŽA LESA

1	kubični	meter	suhega	smrekovega	lesu	teži	600	kilogr.
1	»	»	»	mecesnovega	»	»	700	»
1	»	»	»	bukovega	»	»	750	»
1	»	»	»	dobovega	»	»	750	»
1	»	»	»	orehovega	»	»	700	»

ZANIMIVE MERE

1 HP = *konjska sila* = 75 kg-metrov, t. j. moč, ki vdigne 75 kg v eni sekundi 1 meter visoko, ali pa 7.5 kg v 1 sek. 10 m visoko.

1 ATMOSFERA je pritisk zračnega tlaka na zemljo v višini morske površine in znaša isti na vsak cm² 1'033 kg.

1 VOLT označuje enoto elektro-motorske moči (nekako oni Danielovega elementa).

1 AMPÈRE močan električni tok je oni, ki v eni minuti izloči 19'73 miligramov bakra, ali pa razvije 10'5 cm³ pokalnega plina. (1 ampère je malo več kakor 1 volt). Kiloampère = 1000 ampère.

1 VAT označuje ono delo, ki ga izvrši 1 ampère močan tok elektro-motorske sile pri 1 vultu napetosti v eni sekundi. 1 konjska sila = 736 vatov. Kilovat je 1000 vatov, t. j. 1,35 konjske sile.

1 KALORIJA je ona množina vročine, ki je potrebna, da se 1 kg vode segreje za 1 stopnjo Celzija.

K A Z A L O

	Stran
Koledar	5
Prazgodovinski prebivalci Benečije	30
Letni časi	35
Mrki sonca in lune	35
IZ DOMAČE ZGODOVINE	
Slovenci ob Karnahiti	36
Njeme	39
Slovenski vikarjat v Njemah	40
Ukinitev istega	43
Postavitev novega slovenskega vikarjata	45
Mašniki	49
Slovenske vasi	49
Na Trčmunu sem biu	51
S trebuhom za kruhom	56
Mati božja na Starigori	67
Mrvice iz zgodovine naših vasi	74
Kropjeunjaki	78
Klenkac	81
Koledo (iz Terske doline)	84
Uganke	87

REŠITEV UGANK S STRANI 87

1. Griča.
2. Malin.
3. Mož na konju.
4. V tisti, ki je poun.
5. Čerješnja.
6. Samo 4 mačke, ker vsaka mačka ima pred sabo te druge 3 mačke in sedi na lastnem repu.

PRAVLJICE

Stran

Kristus in sv. Petar v Gorenjem Barnasu	88
Nediška pravljica »Videm«	91
Duše v vicah	92
Kralj Atila pred Landarsko jamo	93
Matajurski »Hostnjaki«	96
Strašila pri »Mrtvaškem studencu«	100
Škrat in jagar	104
Jutarnje strašila	106
Pečanska mora	110

PESMI:

Te drobne suzije	113
Barnaški zvonovi	113
Strupena žena	114
Ne hodi vič v vas	114
Pust pride an pasa	114
Rožmarin se je posušu	115
Na Miji	115
Sem stara, sem stara	115
Noviči gredo	115
Miha z Borjane	115
Zauriskni na glas	115
Svetovišarski pastir	116
Božična iz Mersina	119
O ti grješna duša	119
Še 'Dno rož'co ti bom dala	120
Rezijanska nevjesta	121
Svet' Anton oslepi hudiče	121
Ali veš kdo je iznajdil?	123
Prebava živil	124
Velikost in prebivalstvo sveta	124
Teža lesa	125
Zanimive mere	125
Rešitev ugank	126

3. om. 1. pol.

TRINKOV koledar za beneške slo

Inv.št.: 6213